

PUTINI AJASTU – VENEMAA GLOBAALSED AMBITSIOONID

Ants Laaneots

Sissejuhatus: Euroopa pärast külma sõda

Külma sõja lõpp, mida dateeritakse mitteametlikult 1990. aastaga, ja Nõukogude Liidu lagunemine 1991. aasta detsembris tekitasid Euroopas ning ka Venemaal tõelise joovastuse. Arvati, et suurte sõdade ajastu paljukannatanud kontinendil on nüüd igaveseks läbi. Just Euroopas said alguse inimkonnale tohutuid inim- ja materiaalseid kaotusi tekitanud kaks maailmasõda ning nende mõlema algatamisel oli üheks tähtsamaks osapooliks Venemaa: 1914. aastal Vene impeerium ning 1939. aastal NSV Liit tihedas koostöös Kolmanda Reichiga. Nüüd tekkis Läänes jälle lootus, et kõik Euroopa riigid, kaasa arvatud Venemaa, hakkavad elama üksteisemõistmises, koostöös ja sõpruses. Äsja iseseisvunud endised NSV Liidu vabariigid, k.a Venemaa Föderatsioon, alustasid oma riikide ülesehitamist. Suurimaks probleemiks kujunes postnõukogude rahvaste üleminek sotsialistlikult riigikorralduselt turumajanduslikule. Kui 1940. aasta juunis iseseisvuse kaotanud Eestis, Lätis ja Leedus oli veel elus põlvkond, kes mäletas iseolemist ja oma riigi majandamist ning võis jagada oma kogemusi noorematele, siis 1922. aastal loodud NSV Liitu vabatahtlikult või jõuga inkorporeeritud, Stalini kommunistliku terrori ning vangilaagrid läbi elanud ja suuri inimkaotusi kandnud teiste Nõukogude vabariikide elanikkonnale oli nüüd rajatav kapitalistlik süsteem täiesti uudne. Lääneriigid, k.a Põhja-Ameerika, olid metsiku kapitalismi ja anarhia ajastu läbi elanud juba 19. sajandil. Venemaal selline aeg alles algas ning viis olukorrani, kus endine, suurriigi kriisi viinud sotsialistlik riigikorraldus lammutati, kuid uut toimivat majandussüsteemi kiiresti üles ehitada ei suudetud.¹ President Boriss Jeltsin tegi katseid pöörata Venemaa areng pärast Nõukogude Liidu lagunemist aastatel 1992–1999 turumajanduse ja demokraatia suunas, kuid need ei kandnud oodatud vilju, vaid tekitasid

¹ **Иванов, Игорь** 2002. Новая российская дипломатия. Десять лет внешней политики страны. Москва: «Олма-Пресс», ст. 66–76.

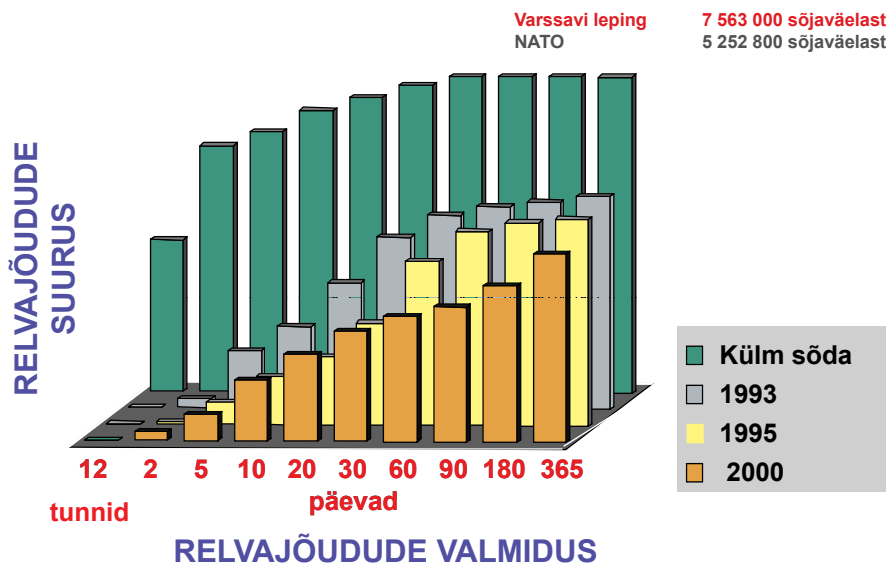
riigis majandusliku ja sisepoliitilise kaose, viisid organiseeritud kuritegevuse ja korrupsiooni vohamisele, rahva elatustaseme järsule langusele, teravale poliitilisele võimuvõitlusele ja relvastatud sisekonfliktideni. See põhjustas Venemaal 1998. aastal sügavaima majanduskriisi ja seisukorra, kus Moskva keskvalitsus ei olnud enam suuteline kontrollima regioone, sisse nõudma makse riigikassa täitmiseks, tagama rahvale hädavajalikke teenuseid ja sissetulekut ning pidama üleval NSV Liidult päranduseks saadud ligi kolmemiljonilist sõjaväge. Venemaa majandusnäitajad langesid NSV Liidu aegsest tasemeni, kus selle hiigelriigi 2000. aasta eelarve oli võrreldav Soome Vabariigi eelarvega ja sisemajanduse kogutoodang (SKT) moodustas vaid kümnendiku USA kogutoodangust.²

Lääneriigid püüdsid Venemaad abistada nõu, raha ja jõuga. Saksamaa ehtas Leningradi oblastis elamuid nõukogude perioodil Ida-Saksamaal ja Poolas asunud Vene väegruppidest tagasipöörduvatele sõjaväelastele. USA rahastas ja abistas Moskvat suurt keskkonnareostusohu kujutavate NSV Liidu mahakantud allveelaevade tuumareaktorite desaktiveerimisel. Eriti palju oli selliseid ohtlikke aluseid Põhjalaevastiku baasides. Ameeriklased osutasid Venemaale ka igakülgset abi Nõukogude Liidult päranduseks saadud hiiglaslike keemiarelvavarude hävitamisel. Abi, kuid seda mitte eriti edukalt, püüti osutada ka Vene riigi majanduse reformimisel.

Julgeolekuolukorra positiivsed muutused Euroopas ja maailmas tervikuna tekitasid 1992. aastal NATO-s, võimsaimas rahvusvahelises kaitseorganisatsioonis, elava diskussiooni selle tuleviku üle. Mitmetes Euroopa liikmesriikides oldi seisukohal, et on aeg lõpetada alliansi tegevus, kuna selleks puudub vajadus. Enamik riike aga oli sellele plaanile vastu, õnneks jäi peale ettevaatlikkus kontinendi julgeoleku pärast tulevikus. Lõplik otsus oli NATO säilitada, kuid anda talle piiratud volitused ja ülesanded rahvusvaheliste rahutagamis- ja -valveoperatsioonide läbiviimiseks. Põhja-Atlandi leppe 5. artikkel lükkus tagaplaanile, külma sõja ajal koostatud alliansi kaitseplaani aga leidsid koha seifides. Kuna arvati, et suure sõja ohtu Euroopas enam ei ole, algas lääneriikide relvajõudude üleminek massiarmeedelt ja üldiselt sõjaväeteenistuse kohustuselt väikesearvulistele, piiratud võimetega kutselistele sõjavägedele, mis ei olnud ette nähtud mitte niivõrd riikide ja NATO enesekaitseks, vaid peamiselt osalemiseks rahutagamis- ja -valveoperatsioonides koalitsioonijõudude koosseisus. Seda üleminekut iseloomustab graafiliselt joonis 1. Relvajõudude desarmeerimisprotsess

² Пихоя, Рудольф 2007. Москва Кремль власть. Две истории одной страны. Россия на изломе тысячелетий 1985–2005. Москва: Русь-Олимп АСТ-Астрель, ст. 484–510

ja kaitse-eelarve vähendamine Euroopa liikmesriikides kulges nii kiiresti, et 2011. aasta juunis toimunud NATO sõjalise komitee istungil oli partnerriikide sõjalise abituse suhtes endast välja viidud NATO Euroopa vägede ülemjuhataja, USA admiral James Stavridis sunnitud teatama, et NATO Lääne-Euroopa liikmesmaad on minetanud oskuse ja võime planeerida, valmistada ette ja viia ellu konventsionaalset, Põhja-Atlandi leppe 5. artikli kohast sõjategevust strateegilisel ja operatiivtasandil. Eurooplased mängisid riigikaitstes rehevappi. Näiteks moodustas USA ja Kanada 2014. aasta panus NATO kaitse-eelarvesse 672,414 miljardit dollarit ja Euroopa liikmesriikide panus 270,500 miljardit dollarit ehk ~30% sellest.³ Washington oli nii rahulolematu ja pettunud Euroopa partnerites, et otsustas suurema osa oma vägedest kodumaale tagasi viia, jättes kontinendile vaid kaks brigadi.

Joonis 1. NATO vägede ja valmisoleku võrdlus

³ NATO publishes defence expenditures data for 2014 and estimates for 2015, p. 4. <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_06/20150622_PR_CP_2015_093-v2.pdf>.

Viimase kümne aasta sündmused Euroopas muutsid põhjalikult kontinendi julgeolekuolukorda. Venemaa järsk agressiivsuse kasv, katsed taastada Vene impeerium, kallaletung Georgiale 2008. aastal ning Ukrainale 2014. aastal sundisid ka lääneriikide juhtkonda ümber hindama järjest halvenevat julgeolekuolukorda ja oma kaitsevõimet. Kõige suuremat muret Venemaa sõjakuuse järsu kasvu pärast väljendavad Ameerika Ühendriigid ja Ida-Euroopa riigid, kuid NATO liikmed Lääne-Euroopas ei ole vist siiani lõpuni aru saanud kontinenti varitsevast järjest suurenevast agressioonihust. Ei ole ime, et USA president Donald Trump (ja mitmed USA varasemad kaitseministrid) oli sunnitud Euroopa kolleegidele esitama ultimatiivsed nõuded iga-aastase kaitse-eelarve suurendamise kohta külma sõja ajal normiks olnud kahele protsendile SKT-st ning kulutama vähemalt 20% sellest uue relvasuse ja tehnika hangeteks.⁴ Teatud positiivne nihe on hakanud NATO-s nüüdseks toimuma. Kaheksa liikmesriiki on käesoleval aastal deklareerinud 2% kriteeriumi täitmist, 16 riiki on teatanud, et nad on nõus suurendama oma kaitse-eelarvet nõutavale tasemele. Euroopa liikmesriikide panus on käesoleval aastal tõusnud veidi üle kolmekümne protsendi alliansi kogueelarvest. Seda on aga vähe ja NATO sõjaline võime suureneb väga aeglaselt. Loode-tavasti sunnib Lääne-Euroopa riikide kaitsevõime abitusest tulenev hirm agressiivse Putini Venemaa võimaliku agressioonihoo tõttu lõpuks kiirendama lääneriikide sõjalise kaitsevõime kasvu.

1. Muutused Venemaa sise- ja välispoliitikas 1990. aastatel

Möödunud sajandi viimasel päeval, 31. detsembril 1999, teatas Vene televisioon, et president Boriss Jeltsin esineb riigi ees erakorralise avaldusega. Silmanähtavalt haige Jeltsin tänas vene rahvast demokraatlike reformide toetamise eest ja teatas, et ta on sunnitud tervislikel põhjustel presidendiametist tagasi astuma ning kuni uue presidendi valimisteni määrab ta kohusetäitjaks pool aastat tagasi Venemaa Föderatsiooni peaministriks saanud, Vene avalikkusele üsna tundmatu endise KGB alampolkovniku Vladimir Putini.⁵ Ametlikult kinnitati Putin presidendi ametikohale 26. märtsil 2000 toimunud presidendivalimistel. Keegi maailmas ei osanud aimata, et selle mehe

⁴ **NATO Summit Live Updates: Trump Pushes Allies to Increase Spending.** – New York Times, 11.07.2018.

<<https://www.nytimes.com/2018/07/11/world/europe/trump-nato-live-updates.html>>.

⁵ **От первого лица. Разговоры с Владимиром Путиным 2000.** Москва: ВАГРИУС, с. 60–69.

võimuletulekuga muutub Venemaa ja ka maailma julgeolekukeskkond. Putini saamine Venemaa presidendiks oli suureks üllatuseks Vene eliidile ja ebameeldivaks pettumuseks samale ametikohale pretendeerinud, äsja ilmalvalgust näinud Venemaa-Valgevene liitriigi loomise eestvedajale, Valgevene presidendile Alaksandr Lukašenkale.

Nimelt hakkasid pärast Nõukogude Liidu lagunemist 1991. aasta detsembris ja Sõltumatute Riikide Ühenduse (SRÜ) loomist 1992. aastal Venemaa ja Valgevene koostöösidemed kiiresti tugevnema. Erilise hoo sai see koostöö sisse siis, kui 1994. aastal valiti Valgevene presidendiks endine sovhoosidirektor, noor ja energiline Alaksandr Lukašenka. Kõvakäeline president lõi riigis lühikese ajaga korra majja, taastati rahulik ja stabiilne olukord, kuid seda kõike endise ehk sotsialistliku riigisüsteemi säilitamise hinnaga. Jälgides Venemaa 1990. aastate juhtimisprobleeme ja majanduslikku kaost, püüdis Lukašenka igati vältida naaberriigis tehtavaid vigu ja tagada oma riigis rahu. Valgevene muutus peagi suurele naaberrahvale positiivseks eeskujuks ja lähimaks liitlaseks. Lisaks kahe slaavi rahva sarnasele mentaliteedile ja keelele on Minskil ka pikad ajaloolised ja väga tihedad majandussidemed Venemaaga. Riik oli ja on täielikult sõltuv Venemaa energiakandjatest: odavast naftast ja naftasaadustest, gaasist ning kaubavahetusest naaberriigi hiiglaslikul turul. President Lukašenkal olid Venemaaga ka suured isiklikud ambitsioonid. Pidades silmas president Boriss Jeltsini suutmatust tagada suurriigis kord, mis halvenes eriti pärast 1998. aasta finantskriisi, tekkis Lukašenkal idee liita kaks vennasrahvast üheks riigiks ja saada ise selle presidendiks. Ta asuski 1996. aastal oma plaani ellu viima, esitades Kremlile ettepaneku luua Venemaa ja Valgevene Liitriik, mis tema arvates võis olla isegi n-ö pehme föderatsiooni kujuline.⁶ Peaaegu samal ajal käis sarnase idee välja ka Kasahstani president Nursultan Nazarbajev, kes aga ei näinud tulevast liitriiki mitte föderatsioonina, vaid parimal juhul konföderatsioonina. Nazarbajevi ettepanek ei meeldinud Venemaa juhtkonnale, Moskvas jäädgi Lukašenka projekti juurde. 2. aprillil 1997 kirjutasid presidendid Lukašenka ja Jeltsin alla Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Liidu moodustamise kokkuleppele. Kohe algas ka Liidu täitevorganite loomine. Järgmisel aastal kinnitasid presidendid deklaratsiooni Venemaa ja Valgevene edasise ühendamise kohta.

⁶ **Союзное государство.**

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>.

Integratsiooniprotsess jätkus suure hooga. 8. detsembril 1999 allkirjastasid kaks presidenti Venemaa ja Valgevene Liitriigi loomise lepingu, mis *de iure* kehtib tänaseni. Samas kinnitati ka selle elluviimise tegevusprogramm. Leping määras liitriigi juhtimisorganiks kõrgeima riikliku nõukogu, mille koosseisu kuulusid (ja kuuluvad siiani) liikmesriikide presidendid, valitsuste juhid ning riikide parlamentide komisjonide juhid. Liitriigi seadusandlikuks ja esindusorganiks on parlament, mis koosneb võrdsel arvul mõlema liikmesriigi ehk iga parlamendi delegeeritud kolmekümne kuuest esindajast. Liitriigi täitevorganiks on ministrite nõukogu. Selle koosseisu moodustavad ministrite nõukogu esimees, Venemaa ja Valgevene peaministrid, välisministrid, majandus- ja rahandusministrid, liitriigi riigisekretär (ministrite nõukogu aseesimehe õigustes) ja liitriigi tähtsamate juhtimisorganite ning tegevusvaldkondade juhid. Lepingu järgi kuuluvad liitriigi pädevusse ühine välispoliitika, julgeolek ja riigikaitse, ühine eelarve, finants- ja maksusüsteemid, tollimajandus, energeetika, side ja transport. Selles on ka märgitud, et iga liikmesriik säilitab oma suveräänsuse, iseseisvuse, territoriaalse terviklikkuse ja relvajõud. Leping pidi jõustuma 26. jaanuaril 2000⁷, kuid siis astus vana president Jeltsin ootamatult tagasi, määrares ametisse hoopis teise, samuti väga ambitsioonika vene mehe. Valgevenelast Lukašenkat tabas suur pettumus ja teda ootas ees vasalli staatus hiiglasliku naaberriigi uue auahe juhi õukonnas.

1.1. Putini ajastu

Vladimir Putin alustas tööd presidendina energiliselt. Oma meeskonna moodustas ta peamiselt usaldusväärsetest eriteenistuste inimestest, vahetades välja Jeltsini-aegse nomenklatuuri. Vene allikate kohaselt määrati Putini valitsemise esimese nelja aasta jooksul riigi võtmepositsioonidele ligi 1800 KGB ja teiste eriteenistuste töötajat⁸, mis tekitas välismaal ja ka Vene opositsioonis arusaama, et riiki juhib KGB. Üsna pea hakkasid Venemaa nii sise- kui ka välispoliitilises käitumises toimuma järsud muutused. N-ö metsiku kapitalismi perioodi ja majanduslikke raskusi üleelava riigi sisepoliitikas väljendus see eelkõige karmikäelises sisepoliitilise olukorra stabiliseerimises ja riigi kaosesse viinud kohaliku nomenklatuuri ning oligarhide

⁷ **Фаргышев, В. И.** 2004. Последний шанс Путина. Судьба России в XXI веке. Москва: «ВЕЧЕ», ст. 62–79.

⁸ **Зенькович, Николай** 2006. Путинская энциклопедия. Семья. Команда. Оппоненты. Преемники. Москва: «Олма-Пресс».

taltsutamises. Putini sõnum viimastele oli üsna konkreetne: te kas allute mulle ja keskvalitsusele ning hakkate maksma riigimakse või kui ei allu, siis arvestage sellega, et riigilt varastatud või röövitud varad sundvõõrandatakse riigi kasuks, vastutegevuse korral satute kas vangimajja või hoopis teise ilma. Teiseks Putini otsustavaks prioriteediks sai Venemaa Föderatsiooni kuuluvate väikerahvaste iseseisvusliikumise mahasurumine. Vabadustahe oli eriti suur Põhja-Kaukaasias, nt Tšetšeenias ja Dagestanis, iseseisvumisest rääkisid ka Tatarstan ja Baškortostan. Föderaalvägede esimene sõjakäik Tšetšeeniasse 1994. aasta detsembris algas Vene vägede rünnakuga pealinnale Groznõile, mis ebaõnnestus ja maksis neile suuri inimkaotusi. Venemaa oli sunnitud pärast kaheaastast verist sõda 1996. aasta augustis alla kirjutama nn Hasavjurti rahuleppele ning föderaalväed lahkusid Tšetšeenia territooriumilt. Väike rahvas sai küll iseseisvuse, kuid ei osanud oma äsja loodud riigiga midagi peale hakata, selle edukaks juhtimiseks puudus vajalik kogemus.

Saades 1999. aastal peaministriks, otsustas Putin teha lõpu igasugusele Venemaa Föderatsiooni lagunemist ohustavale separatismile. Tal oli hästi meeles vene rahva ülimalt negatiivne suhtumine föderaalvägede vägivalda esimeses Tšetšeenia sõjas. Oluline oli muuta rahvas tšetšeenide suhtes vaenulikuks. See ülesanne anti Vene Föderaalsetele Julgeolekuteenistusele (FSB), kes alustas pommisõda oma rahva vastu. 31. augustil 1999 plahvatas Moskva metroo kaubakeskuses esimene pomm. Plahvatuses sai surma üks inimene ja vigastada nelikümmend. Palju suurem vastukaja tekkis 4. septembril, kui sõjaväe korterelamu kõrval Dagestanis Buinakskis plahvatanud autopomm tappis kuuskümmend neli inimest ja vigastas kümneid inimesi. Venemaa hakkas süüdistama Tšetšeenia separatiste. Seda, et venelased on langenud terroristide sihikindla rünnaku alla, hakkasid nad aga arvama alles neli päeva hiljem, kui Moskva kaguosa üheksakorruselise maja keldris plahvatas võimas pomm, mis tappis üheksakümmend neli ja vigastas enam kui sada viitekümmend inimest. Seda muljet süvendasid veel kaks Moskvast toimunud pommiplahvatust. Üks neist rebestas mõrvatute leinapäeval, 13. septembril puruks veel ühe kaheksakorruselise maja. Hukkus sada kaheksateist ja vigastada sai ligi kakssada inimest. Kolme päeva pärast tappis autopomm Lõuna-Venemaal Volgodonskis veel seitseteist inimest. Sellised pidevad rünnakud tekitasid rahva tõelise pahameeletormi tšetšeenide vastu. Putin andis otsekohe käsu alustada sõjalist operatsiooni nn terroristliku Tšetšeeni Vabariigi vastu, kinnitades, et ta paneb kõik süüdlased „kämblasse likku“. Tšetšeenid polnud kunagi varem rünnanud selliseid sihtmärke ega kasutanud selliseid meetodeid. Pommid olid oskuslikult asetatud hoonetesse. Sedalaadi kogemused ja ligipääs võimsale lõhkeainele on omased erivägedele. Tõde

selgus 22. septembri 1999 hilisõhtul Rjazanis, kui kaheteistkümnekorruselise maja tähelepanelik elanik märkas maja juures valget autot, millest kolm meest kandsid mingeid kotte keldrisse. Ta helistas miilitsasse. Eksperdid asusid uurima ja avastasid võimsa lõhkeaine heksogeeni olemasolu ning sütikud. Miilits leidis üles ka lõhkeaine paigaldajad, kes esitasid FSB töötõendid. Seejärel saabus FSB Moskva peakorterist kõrge ametnik, kes võttis vahelejäanud ametivennad kaasa. Kogu asi mätsiti kinni. Seda FSB korraldatud kuritegu on oma raamatus kirjeldanud üksikasjalikult Edward Lucas.⁹

Putini initsiatiivil algas 1999. aasta sügisel teine Vene föderaalvägede sõjakäik Tšetšeeniasse, millest võttis osa 93 000 sõjaväelast.¹⁰ Lennuväe vaippommitamise ja raketitega tehti maatasas pealinn Groznõi, maalt pühiti peaaegu kõik linnad ja asulad. Föderaalvägede üksused korraldasid jõhkrad ja valimatud tšetšeeni meeste, naiste ning laste tapatalgud. Rahvusvahelise inimõiguste organisatsiooni Human Right Watch andmetel tapsid Vene föderaalväed Põhja-Kaukaasia kahes sõjas kokku ligi 230 000 inimest.¹¹ Välismaal asuva tšetšeeni opositsiooni andmetel hukkus Venemaa teises sõjakäigus 42 000 tšetšeeni last. Vaatamata ränkadele kaotustele suutis väike rahvas, kasutades sissisõja taktikat, panna ka teises kaitsesõjas ülekaalukale vaenlasele vastu ligi kolm aastat ja taastada suhtelise iseseisvuse.

Ambitsioonika Vene presidendi üheks prioriteediks oli korrastada kaoses olnud riigi majandust ja tema edasise karjääri kindlustamiseks oli ülivajalik tõsta kiiresti SKT-d ning selle kaudu elanikkonna elatustaset. Kremli juurde loodi andekatest, tänapäevase mõtteviisiga majanduseksperdistest koosnev mõttekoda, mis pidi töötama välja Venemaa majanduse reformiprogrammi. Sellesse kuulusid Venemaal hästi tuntud inimesed nagu Aleksei Kudrin, German Gref, Andrei Illarionov, Arkadi Dvorkovitš, Irina Nabiulina jt.¹² Kasutades ära energiakandjate ehk nafta ja gaasi kõrget hinda maailmaturul, keskendus Venemaa nende ekspordile. Raha voolas jõgedena ning võimaldas riigil 2000.–2008. aastal suurendada SKT-d tempoga 6–7% aastas ja selle peaaegu kahekordistada. Majandusliku olukorra kiire paranemine ja rahva elatus- taseme oluline tõus tegid energilise presidendi riigis ülimalt populaarseks,

⁹ Lucas, Edward 2008. Uus külm sõda. Kremli sünge vari Venemaa ja Lääne kohal. Tallinn: Varrak 2008, lk 34–38.

¹⁰ Хасбулатов, Руслан 2003. Большая стратегическая игра, Кремль и Российско-Чеченская война. Том 4. Пушкино: «Грааль», ст. 119–120.

¹¹ Потери гражданского населения в чеченских войнах. <<http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/65898/>>.

¹² Roxburgh, Angus 2012. Raudne rusikas. Vladimir Putin ja võitlus Venemaa eest. Tallinn: Ersen, lk 61–71. [Roxburgh 2012]

mis suurendas oluliselt ka tema ambitsioone. Juhist vaimustatud Vene eliit soovis 2004. aasta lõpus, enne presidendi ümbervalimisi anda Putinile teiseks ametiajaks isegi eristaatuse „rahvuse liider“. Selline pooljumala staatus on ainult ajatolla Homeinil Iraanis. Juristiharidusega Putin keeldus sellest, arvestades ilmselt pragmaatiliselt, et president on *de iure* Venemaa põhiseaduslik institutsioon, rahvuse liidril ei ole aga mingit õiguslikku staatust.

Koos Venemaa jõukuse kasvuga algas ka tema suuruse ja erandlikkuse propaganda. Vene pressis hakkas levima populaarne väide, et Venemaa Föderatsioonil on maailmas eriline ajalooline missioon, vene rahvas on eriline ja kujutab endast iseseisvat tsivilisatsiooni. Kohe pärast presidendi ametisse asumist taastas Putin riigihümnina endise stalinliku NSV Liidu hümn, muutes selles ainult mõned laused. Algas neostalinismi taassünni kampaania, mille käigus toimus laialdane NSV Liidu ajaloolise tähtsuse ja suuruse propageerimine, Stalini rolli ülistamine riigi muutmisel maailma suurvõimuks, NSV Liidu ja Teise maailmasõja ajaloo moonutatud kajastamine. Suurt rõhku pandi rahva mentaliteedi kujundamisele Vene natsionalismi, suurriikliku šovinismi ja läänevaenulikkuse kasvatamise vaimus. Juba Putini esimese valitsemisaja lõpus 2004. aastal oli täheldatav presidendi autoritaarsuse tugevnemine ja Venemaa üldine eemaldumine demokraatlikust arengust. Moskva võttis uuesti üles XIX sajandil tsaari õukonnas populaarse vene ajaloolase Nikolai Karamzini idee, et Venemaa on Rooma impeeriumi järglane ehk Kolmas Rooma, koos sellest tuleneva vastutusega Euroopa ja Aasia eest. Üsna pea läks käibele ka NSV Liidu aegne hüüdlause „Venemaa on ümbritsetud vaenlastest“. Elanikkonnale sisendati ja sisendatakse praegugi järjekindlalt, et läänemaailm ainult sellest mõtlebki, kuidas Vene riik hävitada ja saada enda kätte tema hiiglaslikud varad. Põhivaenlasteks kuulutati Lääs tervikuna, sh USA ja NATO, kaitseks nende eest algas riigi palavikuline militariseerimine.

Majandusedu jättis aga Kremli tähelepanuta asjaolu, et rõhu panemine ainult energiakandjate (gaas, nafta) ja toormaterjalide ekspordile ning riigi majanduse reformimise pidev edasilükkamine tekitasid Venemaast mitte arengu-, vaid ekspordimajanduse riigi ning tema suure sõltuvuse väliskaubandusest. Ülemaailmne majanduskriis 2008.–2009. aastal tabas Venemaad valusalt. Naftahind langes 140 dollarilt 40 dollarile barrelist. Välispankade laenuid Vene pankadele kuivasid kokku. Venemaa SKT langes 7,9% võrra.¹³ Majanduse taastumine algas 2009. aasta teisel poolel, kuid

¹³ Дефолт 1998 года в России: причины, хронология, последствия. – Справка, 24.08.2011. <https://ria.ru/history_spravki/20110824/422807796.html>.

Venemaa juhtkond jätkas ekspordimajandusega endiselt. Näiteks 2013. aastal moodustasid Venemaa energiakandjate ekspordist saadud sissetulekud ligi 50% aasta eelarve tuludest. See suurendas oluliselt riigikassa ja rahva heaolu sõltuvust energiakandjate müügist ning tekitas seisaku riigi majanduses, mis vajus edaspidi aeglaselt stagnatsiooni.

Putini tegevus Vene impeeriumi taastamisel ja Euroopa jagamisel mõjusfäärideks algas 2003. aastal, kui Moskva andis esimese ohusignaali maailma üldsusele, teatades, et postnõukogude ruum kuulub Venemaa Föderatsiooni eriliste rahvuslike huvide sfääri ning Euroopa Liidu (EL) ja NATO laienemine sinna on Moskvale vastuvõetamatu.¹⁴ 2005. aasta kevadel kuulutas teiseks ametiajaks tagasi valitud Putin NSV Liidu lagunemise maailma 20. sajandi suurimaks geopoliitiliseks katastroofiks. 2007. aasta veebruaris Münchenis toimunud julgeolekupoliitika konverentsil langes lääneriikide esindajatele külma dušina kaela kurikuulus Putini kõne. Venemaa president ründas raevukalt USA-d, kes tema sõnul tahtis saada maailma ainuvalitsejaks. Ta süüdistas ameeriklasi, kes püüavad venelastele pidevalt demokraatiat õpetada, kuid tungivad ise teistesse riikidesse. Viidates USA raketikilbi programmile, mõistis Putin hukka n-ö kosmose militariseerimise ja nõudis taoliste relvaliikide keelustamist. Ta oli seisukohal, et NATO idasuunaline laienemine on provokatsioon, ning hoiatas selle eest, et Euroopale on laskumas uus raudne eesriie.¹⁵ Muutused Venemaa välispoliitilises käitumises väljendusid suurenevas välispoliitilises ja sõjalises agressiivsuses, globaalse läänevastase infosõja ja psühholoogiliste operatsioonide alustamises. Selleks loodi hiiglaslik, peaaegu kogu maailma hõlmav propagandakontsern Russia Today. Vene propaganda edastamiseks teistele rahvastele asutati välismaal mitmeid telekanaleid, nagu RT, Rossija 24, NTV Mir, Euronews jt. Venemaa huvides hakati laialt ära kasutama äraostetud või venemeelseid ajakirjanikke, poliitikuid ja teadlasi. Selleks, et suurendada välismaal elavate venelaste patriotismi ja et Kremlil oleks võimalus neid paremini ära kasutada, käivitati programmid „Vene maailm“ ja „Vene maade kogumine“. Venemaa naaberrahvaste psühholoogiliseks mõjutamiseks loodi hiljem nn trollivabrikud, mis edastavad neile järjekindlalt moonutatud või valeinformatsiooni. Üks selline Balti riikide suunal tegutsev trollivabrik asub Sankt-Peterburgis.

¹⁴ **Владыцкий, А.** 2015. Национальные интересы Российской Федерации на постсоветском пространстве. – CyberLeninka.ru. <<https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnyie-interesy-rossiyskoy-federatsii-na-postsovetskom-prostranstve>>.

¹⁵ **Roxburgh** 2012, lk 217–220.

Deklaratsioonile endise NSV Liidu ruumi kuulumise kohta Venemaa erilisse huvifääri järgnesid territoriaalsed pretensioonid nii endistele liiduvabariikidele kui ka välisriikidele. Vene meedias algas aktiivne kampaania, mille eesmärk oli tõestada, et Krimmi poolsaare on 1954. aastal ebaseaduslikult Ukrainale üle andnud pärast Stalini surma NSV Liidu uueks juhiks saanud Nikita Hruštšov. Tegelikult anti Krimm Ukrainale toona üle eelkõige majanduslikel põhjustel, kuna Krimmil ei olnud Venemaaga mingit maismaahendust. Poolsaarel puudus täielikult vesi, see tuli kanalite kaudu peaaegu 100% ulatuses Ukrainast. Teine põhjus, mis ajendas Hruštšovi poolsaart üle andma, oli poliitiline. Nimelt möödus 1954. aastal 300 aastat Ukraina ühinemisest Venemaaga. Üleandmisest pidi saama omamoodi palsam nende ukrainlaste haavadele, kes olid kogenud nii Vene 1918.–1920. aasta kodusõja kui ka Teise maailmasõja käigus suure venna ränka ülekohut, repressioone, suuri inimohvreid ning deporteerimist Siberisse.

Moskva avastas ka järsku, et Ukraina idapoolsed oblastid (Luganski ja Donetsk oblasti) on endine tsaariaegne Novorossija, mis on asustatud venelastega, ja kuuluvad seega ajalooliselt Venemaa koosseisu ning on kunagi samuti ebaseaduslikult Ukrainale üle antud. Kreml unustas küüniliselt, et diktaator Stalin korraldas Ida-Ukrainas 1932.–1933. aastal nn *golodomor*¹⁶, näljutades toiduainete sundvõõrandamise teel surnuks ligi seitse miljonit seal elanud ukrainlast. Pärast Krimmi annekteerimist ja kahe Ukrainale kuuluva idapoolse oblasti osalist okupeerimist 2014. aastal oli Moskvas edueuforia nii suur, et territoriaalsete pretensioonidega mindi kallale ka oma kõige ustavamale liitlasele Kasahstanile ja isegi USA-le. Vene võimuorganites ja meedias hakkas levima kampaania, et möödunud sajandi viiekümnendatel aastatel Kasahstani uudismaad harima saadetud venelastega asustatud piirkonnad kuuluvad õigusega Venemaale ning nad tuleks ühendada emamaaga. See ärritas ülimalt Venemaa lähimat liitlast president Nazarbajevit, kes saatis oma Vene kolleegile vihase protestikirja. Putin ei soovinud tekitada liitlasega tüli ning aktsioon jäi ära. Veelgi üllatavamad olid Venemaa pretensioonid USA-le kuuluvale, enam kui 1,5 miljoni ruutkilomeetri suurusele Alaskale. Moskvas avastati 2014. aasta suvel järsku, et selle hiiglasliku, XIX sajandil justkui Vene impeeriumile kuulunud, aga tegelikult eikellegimaa, kus erineval ajal elas vaid 600–800 venelast (ülejäanud olid kohalikud elanikud),

¹⁶ Голод на Украине (1932–1933).

<[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_\(1932%E2%80%941933\)>](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_(1932%E2%80%941933)>).

olid müünud 1867. aastal tsaar Aleksander II lähikondlased kui tühja ja mittevajaliku piirkonna 7,2 miljoni dollari eest „ebaseaduslikult“ Ameerika Ühendriikidele. Pealinnas moodustati isegi juristide grupp, kes pidi leidma õiguslikud alused Alaska tagastamiseks Venemaale. Ameeriklased ainult naersid selle üle. Nii see asi jäigi.

1.2. Venemaa uus doktriin

Venemaa energiakandjate kõrge müügihinna tõttu majandusele edukatel aastatel 2000–2008 tekkis suurriiki valitseval nomenklatuuril omamoodi suurusehullus. Riiki hakati võrdlema ja asetama samale tasemele vaid USA, Hiina ja EL-iga, kasvama hakkasid ka Kreml poliitilised ambitsioonid.¹⁷ Jälgides Venemaa uudset käitumist, tekkisid rahvusvahelisel üldsusel küsimused: kas Putini võimuletulekuga on järsud muutused tema sise- poliitikas ja rahvusvahelises tegevuses juhuslikud, tekkinud nii-öelda *ad hoc*-korras soodsate tingimuste ärakasutamisest, või on tegevuse aluseks mingi kontseptuaalne programmdokument? Selgus, et Kreml ülesandel koostati aastatel 2005–2010 Venemaa Teaduste Akadeemia, eriteenistuste ja õigeusu kiriku esindajate ühistööna viiest raamatust koosnev kogumik ehk nn (Putini) **Venemaa uus doktriin** (vt joonist 2). Kogumikku kuulusid neli üldpealkirjaga „Projekt Venemaa“ („Проект Россия“) ja erinevate alapealkirjadega raamatut¹⁸, mis kirjeldasid ja analüüsisid (Moskva vaatevinklist lähtuvalt) olukorda ja arengut maailma pea kõikides valdkondades. Viies (ilmumisjärjekorras neljas) raamat „Uus Vene doktriin“ kandis alapealkirja „Aeg sirutada tiivad“ („Новая русская ДОКТРИНА. Пора расправить крылья“) ja kujutas endast laiahaardelist programmi, millises suunas jätkata riigi sise- ja välispoliitikat. Doktriiniga püstitati Venemaale ülesanne taastada maailma suurvõimu staatus, mille saavutamiseks määrati kaks **strateegilist eesmärki**:

- 1) **lähim** – taastada kontroll postnõukogude ruumi üle (ehk Venemaa impeerium vähemalt NSV Liidu piirides – A. L.);
- 2) **lõplik** – saada globaalseks administraatoriks ehk teisisõnu maailma valitsejaks.

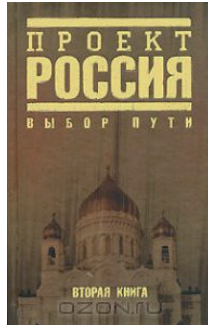
¹⁷ Дугин, Александр 2012. Грязное белье Кремля. ПУТИН против ПУТИНА. Бывший будущий президент. Москва: «Яуза-Пресс», ст. 148–156. [Дугин 2012]

¹⁸ 1) Проект Россия, 2) Проект Россия. Выбор пути. Вторая книга, 3) Проект Россия. Третье тысячелетие. Третья книга, 4) Проект Россия. Большая идея. Четвертая книга.

Järgnevalt on viimase eesmärgi kohta toodud tsitaat raamatust “Uus Vene doktriin”¹⁹: „Kui USA ainult imiteerib ja sisuliselt labastab globaalse administraatori rolli, siis Venemaale kuulub see roll õigusega. Nüüd peab ta seda praktiliselt kinnitama, asudes selle täitmisele.“²⁰

I 2005

II 2007

III 2009

IV 2009

V 2010

Joonis 2. Raamatusarja „Projekt Россия“ köited (I 2005 tähistab raamatu numbrit ja ilmumisaastat)

Heades köidetes ja kullatud pealkirjadega raamatud on nii olulised, et esimese, 2005. aastal ilmunud raamatu esilehe tagaküljel oli kirjutatud: „Projekti Venemaa eriväljaanne on 2005. aasta sügisel levitatud loetud päevade jooksul Kremliis, FSB-s, riigiprokuratuuris, kindralstaabis ja riigiduumas ning saanud kõige enam diskuteeritud raamatuks Venemaa poliitilistes ringkondades. [...] See unikaalne raamat on pandud registrisse, mida on

¹⁹ Siin ja allpool on esitatud artikli autori tõlge.

²⁰ **Новая русская доктрина. Пора расправить крылья** 2009. Москва: «Яуза», «ЭКСМО», ст. 275. [Новая русская доктрина 2009]

soovitatud lugemiseks riigiteenistujatele ja Venemaa presidendi ühiskondlik-poliitiliste küsimustega tegelevatele isikutele.²¹

Et lugeja mõistaks ja võiks hinnata, millest kogumikus on juttu, on järgnevalt toodud otsetõlkes ära raamatutes olevad värvikamad seisukohad, millest osa on käesoleva artikli autor eraldi rõhutanud.

Me oleme tunnustajateks kapitalismi agooniale. Jõudnud oma loogilisse tippu 1980.–2000. aastal, hakkas ta surema. /.../ Venemaa on eriline riik. Sellepärast heidab ta kõrvale materiaalse lääne mudeli nagu ka valitsuse, mis positioneerib end eranditult kui „majandusjuht“ ja bravuuritseb oma ideetusega.²²

Lääs on tänaseks ammendanud tarbimisarengu võimalused ning jõudnud tupikusse. Lääne peamine probleem on selles, et ta on muutnud oma eliidi põhimõttelagedateks monstrumiteks-kosmopoliitideks, kes ei tee vahet, kelle arvel rikastuda: omade või võõraste.²³

Tarbimistsivilisatsioon on planeedi vähkkasvaja. Vähkkasvajal ei saa olla tulevikku. /.../ Maailm on sisenenud uude, postdemokraatlikku ajastusse.²⁴

Demokraatia sarnaneb vähkkasvajaga. Oma elementaarseks eksisteerimiseks on ta sunnitud hävitama ühiskonna elutegevust tagavad traditsioonilised väärtused.²⁵

Demokraatia on ohtlikum kui ususektid. Ta formeerib võltseliidi, kes annab võltskäitumise eeskju ühiskonnale.²⁶

Maksimaalselt tugevaks konstruksiooniks on monarhia. Tema peamine eelis seisneb võimu legitiimsuses. /.../ Monarh esindab maksimaalselt iseisvat võimu. /.../ Selline hüglaslik riik nagu Venemaa ei vaja ajutist juhti, vaid peremeest, mitte diktaatorit, vaid isa.²⁷ Meie eesmärk on õigeusklik tsaaririik.²⁸

²¹ Проект Россия I 2005. Москва: «Эксмо», ст. 4. [Проект Россия I 2005]

²² Ibid., ст. 7, 203–204.

²³ Проект Россия I 2005, ст. 254.

²⁴ Ibid., ст. 261, 300.

²⁵ Ibid., ст. 284.

²⁶ Проект Россия II. Выбор пути 2007. Москва: «Эксмо», ст. 20 [Проект Россия II 2007]

²⁷ Проект Россия I 2005, ст. 328, 329, 331.

²⁸ Проект Россия 2007, ст. 227.

Venemaale toetub kogu maailm. Enam kui kahesajast riigist planeedil on Venemaa ainuke inimkonna kaitsja. /.../ Venemaa ei saa maailma impeeriumiks mitte majandusliku võimsuse pärast, vaid tänu õigeusule.²⁹ Me oleme ainus, unikaalne ja kordumatu impeerium, perekonna tüüpi impeerium.³⁰

Toimivate sündmuste analüüs näitab, et nüüdisaegne maailm liigub olematusesse. /.../ Tulemas on sündmused, mis on võrreldavad ülemaailmse veeuputuse ja jääajaga. /.../ Maailm on tarbimistsivilisatsiooni sõlmpunktide purunemise lävel.³¹

Inimkond veereb kuristikku. /.../ Praegu elab planeedil ligi seitse miljardit inimest. Selleks, et Maa ressursid taastuks, on erinevatel hinnangutel vaja, et elanikkond oleks kahe kuni nelja miljardi inimese piirides. Tänapäeva teaduse arengu juures garanteerib see elatise inimkonnale.³² Sellepärast on vaja päästa inimkond raudse käega, amputeerides tema n-õ liigsed miljardid.³³

Maailma vallutamise uue tehnoloogia võtmeosaks on informatsiooni-kanalid.³⁴ On aeg sirutada tiivad ja minna üle ajaloolisele vastupealetungile. /.../ Venemaa ei vaja programmi mitte endale, vaid uue maailma loomiseks.³⁵

Välismaailm on teinud kõikvõimaliku, et ümbritseda Venemaa vaenulike riikide ja elujõuetute „oranžide“ riikide rõngaga.³⁶

Endiste NSV Liidu vabariikide Venemaale lähenemise stimuleerimine ei saa toimuda ainult majanduslike vahenditega /.../ Venemaa ei pea pidevalt, aktiivselt ja leidlikult veenma mitte ainult poliitilist establishment'i, vaid ka postnõukogude riikide rahvaid liitumise eelistes.³⁷ Venemaa mõju taastamine naaberriikides eeldab läbimõeldud, laiaulatuslikku ja mitmekesiset infopoliitikat. Väikest osa ühiskonnast kaasavatest sporaadilistest, vene keele kaitseks tehtavatest kampaaniatest tuleb minna üle pidevale, läbimõeldud ja sihipärasele vene kultuuri ekspansioonile naaberriikidesse.³⁸

²⁹ *Ibid.*, ст. 67–68.

³⁰ Проект Россия I 2005, ст. 273.

³¹ Проект Россия III. Третье тысячелетие 2009. Москва: «ЭКСМО», ст. 2, 14. [Проект Россия III 2009]

³² *Ibid.*, ст. 18, 36.

³³ *Ibid.*, ст. 43.

³⁴ *Ibid.*, ст. 57.

³⁵ Новая русская ДОКТРИНА 2009, ст. 7.

³⁶ *Ibid.*, ст. 11.

³⁷ Проект Россия II 2007, ст. 252.

³⁸ Новая русская доктрина 2009, ст. 253.

Vabatahtlikult endale venevastase mõjuagentuuri rolli võtnud eliiti ehk kolmandasse kategooriasse kuuluvate Gruusia ja Eesti valitsevat poliitilist establishment'i võib õigusega nimetada okupatsioonivalitsusteks; vastavalt sellele on kohane nende riikide opositsioonilise avalikkuse ülesannet väljendada sõnaga dekoloniseerimine.³⁹

Uue Venemaa doktriini sisu võib kokkuvõtlikult väljendada nelja lausega: maailm on katastroofi äärel, kõiges on süüdi Lääs, Lääs on ohuallikas kogu inimkonnale, Venemaa on tsivilisatsiooni päästja.⁴⁰

Kogumik on läbinud mitu kordustrükki. Moskvast saadud andmetel ulatub selle kogutiraaž enam kui nelja miljoni eksemplarini.

Arusaama, et Venemaa president on selle uue Venemaa doktriini ideeline ja poliitiline isa, süvendavad ning tema hinnanguid ja kavatsusi annavad edasi Putini sõnad 21. septembril 2013 nn Valdai klubi iga-aastaselt istungil⁴¹:

- **endise NSV Liidu integreerimine ühtseks geopoliitiliseks üksuseks kujutab endast võtmeprioriteeti;**
- Venemaa lükkab eemale Lääne euroatlantilise tsivilisatsiooni traditsioonilised väärtused, Venemaa tuleb taastada oma traditsiooniliste väärtuste baasil;
- Venemaa kujutab endast iseseisvat tsivilisatsiooni [populaarse vene politoloogi Aleksandr Dugini arvamuse järgi on venelased euroasiaadid – A. L.];
- venelased ja ukrainlased on üks rahvas, kes elab kahes riigis, kuid on määratud elama koos.

2. Putin asub taasvallutama postnõukogude ruumi

Alates NSV Liidu lagunemisest toetas uus Venemaa võim igati separatismi endistes liiduvabariikides. Nii tekitati vägivaldselt Moldova territooriumil venelastega asustatud Transnistria Vabariik. Moskva soodustas Georgiale *de iure* kuuluvate Abhaasia, Adžaaria ja Lõuna-Osseetia eraldumist sellest. Käitudes jaga-ja-valitse-põhimõttel, soosis Venemaa Armeenia ja

³⁹ *Ibid.*, st. 255.

⁴⁰ **Кашанский, А. В.** 2006. Россия 2015–2044. Путь к Белому царству. Москва: Восток-Запад, «Издательство АСТ», ст. 144, 145–148.

⁴¹ Autori märkmed Vladimir Putini sõnavõtust Vene telekanali RT saates, milles käsitleti järjekordset Valdai diskussiooniklubi, 2004. aastal Putini initsiatiivil algatatud mõttekoja, kokkusaamist.

Aserbaidžaaani konflikt Mägi-Karabahhis. Putini võimuletulekuga algasid Kremli järjekindlad jõulised katsed saada oma kontrolli alla endised NSV Liitu kuulunud riigid. Seda tehti kas pehmelt, kutsudes neid ühinema selliste Moskva loodud rahvusvaheliste organisatsioonidega nagu Sõltumatute Riikide Ühendus (SRÜ), Tolliliit, Euraasia Majandusliit, Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon (KJLO), või jõuga. Sõnakuulmatute endiste liiduvabariikide vastu läksid käiku psühholoogilised operatsioonid, sanktsioonid, poliitiline ja majanduslik surveamine ning kui see ei aidanud, siis ka vägivald ja sõjaline jõud (kallaletung Georgiale 2008. aastal ja Ukrainale 2014. aastal). Välispoliitilise mõjutusrelvana kasutas Kreml üsna efektiivselt ära energiakandjad gaasi ja nafta, müües neid lähivälismaale mitte maailmaturu hinnaga, vaid hinnaga, mis sõltus sellest, millised olid Venemaa ja ostjariigi suhted. Moskva üheks jätkuvaks prioriteediks oli ja on lammutada lääneriikide ühtsus, seepärast on ta teinud kogu aeg suuri jõupingutusi, et nõrgendada ja lõhkuda EL-i ja NATO solidaarsust.

2.1. Vene relvajõud enne Georgia 2008. aasta sõda

Venemaa Föderatsiooni uus juhtkond oli seisukohal, et ainus tõhus argument kehtestada end maailmas suurriigina on võimsad relvajõud. Kaitseministeeriumi 2003. aastal avalikustatud valge raamat nägi ette relvajõudude põhjaliku reformimise, ajateenistuse vähendamise kahelt aastalt ühele ja ülemineku kutselisele sõjaväele.⁴² Moskva tegi suuri pingutusi oma relvajõudude võime kiireks tõhustamiseks. Majandusedu tõttu kasvas sõjaline eelarve 2000.–2006. aasta jooksul 4,5 korda. Võimaluse selleks andis gaasi- ja naftamüügist saadav sissetulek. Tänu sellele oli 2006. aasta erakordne Vene sõjaväes toimunud suure hulga taktikalise ja operatiivtasandi õppuste poolest. Sõjaliste kulutuste kiire tõusutrend jätkus ka edaspidi. Nii suurenes 2007. aasta 821,17 miljardi rubla suurune sõjaline eelarve 24,6% võrreldes eelmise aasta eelarvega. Sellest 302,7 miljardit rubla kulutati uue relvastuse ja varustuse ostmiseks. Reklaamides militaarvaldkonna edukust, teatas kaitseminister Sergei Ivanov 2006. aasta suvel, et kui suhe sõjaväe ülalpidamiseks ja arendamiseks kuluvatele eelarvevahenditele oli 2001. aastal 70:30,

⁴² **Военная реформа в РФ (2001–2004).**

<[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0_%D0%B2_%D0%A0%D0%A4_\(2001%E2%80%942004\)>](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0_%D0%B2_%D0%A0%D0%A4_(2001%E2%80%942004)>)>.

siis 2006. aastal on see juba 60:40 ning 2010. aastaks peab jõudma 50:50 protsendini.

Tähtsaimaks 2003. aastal alanud sõjaväereformi osaks ümberrelvastamise kõrval oli relvajõudude üleminek professionaalsele sõjaväele. See protsess algas 2004. aastal Pihkvas asuva 76. õhudessantdiviisi (nüüd 76. ründedessantdiviis) eksperimendiga. Kõigepealt mehitati see diviis kutseliste sõduritega. Esialgselt kogu sõjaväe kiire reorganiseerimise plaani siiski kärbiti rahapuudusel ning see hakkas toimuma mitmetes üksustes föderaalse sihtprogrammi alusel, mille kohaselt pidi lepingulisele tegevteenistusele mindama üle aastatel 2004–2007. See programm nägi ette eelkõige valmidusjõudude koosseisu kuuluvate õhudessantvägede ja spetsnazi üksuste, aga ka teiste riiklike institutsioonide valitsemisalas kuuluvate piirivalveüksuste ning sisevägede ülemineku sõdurite ja seersantide ametikohtade täitmisele kutseliste sõjaväelastega. Kaitseministeerium lootis sel teel oluliselt tõhustada relvajõudude ja teiste jõustruktuuride parima osa lahinguvalmidust ja võitlusvõimet. Valmidusjõududesse määrati neli olemasolevat õhudessantvägede diviisi ja üks ründedessantbrigaad ning Tšetšeenia sõja kogemuste põhjal veel igas kuues olemasolevas sõjaväeringkonnas üks või kaks valmidusüksuse staatuses olevat diviisi või üksikbrigaadi. Mainitud sihtprogramm nägi ette kutseliste sõdurite ja seersantide arvu suurendamise relvajõududes 22,1 tuhandelt 2004. aastal kuni 147,6 tuhandeni 2007. aastal. Rahva seas eelkõige dedovštšina tõttu ebapopulaarset ajateenistust lühendati 2008. aastal kahelt aastalt ühe aastani.

Maavägedes oli 2006. aasta lõpuks kutselisele komplekteerimisele üle läinud juba kaks motolaskurdiviisi ning enam kui 30 muud väeosa ja allüksust. Õhudessantvägedes olid kutseliste sõjaväelastega täielikult komplekteeritud Pihkva 76. ründedessantdiviis (DRD), Ivanovos paiknev 98. õhudessantdiviis (ÕDD) ning Uljanovski 31. üksik-õhudessantbrigaad. Reformimisjärgus oli Kaukaasiale spetsialiseeruv, Novorossiiskis asuv 7. õhudessantdiviis, mis pidi täielikult kutseliseks saama ja reorganiseeritama 2007. aasta lõpuks mägi-ründedessantdiviisiks. Tuulas paiknev 106. ÕDD jäeti 2010. aastani segakomplekteerituks, kuna selles valmistati ajateenijatest ette reservväelasi õhudessantvägede jaoks. Vene kaitseministeeriumi 2005. aasta andmetel olid valitsemisalas teenistuslepingud sõlmitud kokku juba ligi 60 000 kutselise sõduriga. Järgmise aasta plaan nägi ette veel 24 000 sõduri värbamise, kellega taheti mehitada 18 üksust.

Pikaajalise reformiplaani kohaselt pidid 2010. aastaks kutselisele komplekteerimisele üle minema õhudessantväed tervikuna ning 60 väekoondist ja muud maavägede üksust.

Vaatamata näilisele progressile oli paljude Vene sõjateadlaste ja kaitseministeeriumi spetsialistide arvates kutselise sõjaväe loomise plaani 2006.–2007. aastal raske täita. Kindralstaabi andmetel oli relvajõudude viimase aja valupunktiks muutumas see, et kaadrisõdurid ja -seersandid katkestasid massiliselt teenistuslepinguid. Probleemiks kujunesid sõdurite väikesed palgad ja ebarahuldavad elamistingimused. Nõukogude ajast pärit sõjaväelinnakud olid ehitatud eelkõige ajateenijate majutamiseks. Kasarmu igas ruumis elas tavaliselt mitukümmend inimest, hügieeni- ja puhkamisvõimalused olid ebarahuldavad. Kindralstaabi organisatsioonilis-mobilisatsiooni peavalitsuse (GOMU) teatel katkestasid 2005. aastal relvajõududes enne tähtaega teenistuslepingu 12,9% kõikidest kutselistest sõjaväelastest. Seejuures Tšetšeenias paiknevast 42. motolaskurdiviisist lahkus enne tähtaega iga kolmas kutseline sõdur. 2006. aastal see protsess palkade olulise suurendamise tõttu küll veidi vähenes, kuid ilmnes teine tendents. Elukutselised sõdurid ei soovinud oma tavaliselt kolmeks aastaks sõlmitavat teenistuslepingut pikendada. Vene kaitseministeeriumi sotsioloogilise keskuse tehtud küsitlus näitas, et vaid 15–19% neist olid valmis jätkama teenistust. Seega tekkis reaalne oht, et Vene sõjavägi jääb ilma enamikust aastatel 2004–2005 tegevteenistusse tulnud, valmidusjõudude raudvara moodustavatest professionaalidest. Kuna GOMU ülema kindralpolkovnik Vassili Smirnovi sõnul plaaniti 2008. aasta lõpuks relvajõududes täita kutseliste sõjaväelastega 40–45% sõdurite ja enam kui 50% seersantide ametikohti, mõjutas tekkinud olukord väga negatiivselt selle plaani elluviimist.

Kaitseministeeriumi 2006. aasta uuringud näitasid, et kutseliste sõdurite motivatsioon sõltub eelkõige teenistustasust ja sotsiaalsetest garantiidest. Küsitluste järgi ilmnes, et 27% neist ei soovi pikendada teenistust just madalate palkade pärast. Vene kaadrisõduri palk oli olenevalt ametikohast 7000–9000 rubla kuus, seega isegi Venemaa keskmiste palganäitajate kohaselt väga väike. Nii tulidki sõjaväkke peamiselt mehed, kes isegi tolleaegse Vene majandusbuumi tingimustes polnud suutelised tsiviilelus läbi lööma. Suur osa ehk 29% kutselistest sõjaväelastest loobusid teenistusest halbade elu- ja vabaaja veetmise tingimuste tõttu. Paljudes sõjaväelinnakutes puudus perede jaoks vajalik infrastruktuur: normaalsed elamistingimused, lasteaiad, -sõimed, klubid, spordisaalid, kauplused. Iga viies kutseline sõdur keeldus aga teenistuse jätkamisest subjektiivsetel põhjustel, seejuures 20% neist olid pettunud sõjaväeteenistuses, 15% aga ei suutnud harjuda ülemate nõudlikkusega. Üheks madala teenimismotivatsiooni põhjuseks võis olla ka Vene sõjaväe relvade, tehnika ja varustuse halb seisukord. Maavägede ülemjuhataja sõnul moodustas 2006. aastal uute relvade osakaal tema juhitud väeliigis vaid 20%.

Valitsus ja kaitseministeerium alustasid olukorra parandamist radikaalsete meetmetega. Nii suurendati 2007. aastal sõjaväelaste teenistustasu 25%, kuid arvestades 9–11% inflatsiooni aastas, ei olnud usutav, et see samm annab piisava efekti. Suure sõjaväelaste rahulolematuse kutsus esile ka toiduraha arvestamise süsteem. Nimelt oli sõjalises eelarves sõjaväelase päevaseks toidurahaks ette nähtud 67,42 rubla. Nendele aga, kes ei soovinud ühiskatla toidul olla, maksti selle eest rahalist kompensatsiooni, milleks arvestati 20 rubla päevas. Selline ebaõiglus kestis Venemaa Föderatsiooni relvajõududes juba alates 2000. aastast.

Raskeks kujunes 2007. aastal ka sõjaväe varustamine riietusega. Selleks oli eraldatud küll 8,2 miljardit rubla, kuid võrreldes eelmise aastaga ja arvestades reaalselt inflatsiooni, vähenes riietusvahendite hulk 20,7% võrra. Kõik sõjaväelased said küll välivormi, kuid varustatus igapäevamundritega jäi 60% tasemele. Kõige suurem puudujääk oli aga elamuehituses. Kutseliste sõdurite elamispinna vajadus 2007. aastal oli 28 000 korterit, planeeritud summa eest oli aga võimalik ehitada vaid 15 000 korterit. Ainuüksi elamis-pinnata ohvitseride ja kaadriallohviteride arv relvajõududes ületas 160 000 inimest, kuid kutseliste sõdurite korteritega varustamisest oli üldse raske rääkida.

Ohvitseri ei motiveerinud teenima ja kutselisi sõdureid sõjaväkke tulema ka see, et väljaõppeks eraldati liiga vähe vahendeid. Eelkõige tekitas muret olukord, et relvajõududel polnud väljaõppeks piisavalt kütust. See tähendas, et intensiivse väljaõppeprotsessiga polnud võimalik jätkata.

Eriliseks Venemaa poliitilise ja sõjaväe juhtkonna murelapseks aastatel 2005–2008 kujunes relvajõududes distsipliini tagamine ja suur kuritegevus. Riigiduuma saadiku Andrei Golovatjuki sõnul oli 2005. aasta kuritegevuse poolest relvajõududes absoluutse rekordi aastaks kogu Vene riigi eksisteerimise ajaloos. Ainuüksi ametliku statistika kohaselt toimus sel aastal 20 390 nn määrustikevastast (eelkõige dedovštšinaga seotud) kuritegu.⁴³ Sellist kuritegevust pole olnud ei Tsaari-Venemaa, Nõukogude Liidu, ega varem ka Venemaa Föderatsiooni sõjavägedes. Kusjuures kuritegevus ei suurenenud mitte ainult sõdurite seas, vaid ka ohvitserikorpusel. Selle kõrval oli jätkuvalt suur tegevteenistuses elu kaotanud sõjaväelaste hulk. Vene peaprokuratuuri andmetel hukkus relvajõududes 2005. aastal erinevatel põhjustel 1300 ohvitseri ja sõdurit.

⁴³ Военная прокуратура перечислила “уродливые факты дедовщины” в армии России: более 2000 осужденных за год. – Newsru.com.
<<https://www.newsru.com/russia/28feb2008/dedovwina.html>>.

Vaatamata suhteliselt heldele rahastamisele, ei laabunud kõik ka sõjaväe ümberrelvastamisega. Riiklik 2007.–2015. aasta relvastusprogramm läks Vene maksumaksjale maksma 4,939 triljonit rubla. Ministristaatuses olev Vene sõjatööstuskomisjoni aseesimees Vladislav Putin avaldas kartust, kas sõjatööstuskompleks (STK) on ikka võimeline arukalt ära seedima selle rahamassi. Tema kartused polnud alusetud. Vene STK põhifondide amortisatsioon moodustas 80%, moodsad seadmed puudusid pea täielikult. Paljud kõrge kvalifikatsiooniga insenerid ja töölised olid STK-st lahkunud. Tulemuseks oli sõjatoodangu kvaliteedi langus ja hindade kiire kasv. Nii oli näiteks uue strateegilise raketitooli Topol-M hind tõusnud viimase kahe aasta jooksul kolmekordseks. Teiseks probleemkohaks STK-le eraldatud raha puhul oli korruptsioon ja laiaulatuslik vargus. Karistamatut vargust soodustas ka asjaolu, et suur osa sõjalisest eelarvest oli salastatud ning ei kuulunud nn tsiviilkontrolli alla. Nii oli 2006. aasta sõjalises eelarves salastatud 44% kulutustest. Raha kõrvaldamise mastaape Venemaa STK-s ilmestab hästi järgnev näide. Kontrolli olulisel tugevdamisel STK-s selgus, et India ostis samalaadse summa eest Venemaalt neidsamu relvi kümme korda rohkem.

Loetletud probleemide tõsidust sõjaväe nn konventsionaalse osa reformimisel mõistis ka Venemaa kõrgem sõjalis-poliitiline juhtkond. Ilmselt just see oli ja on põhjuseks, miks jätkuvalt nii pingsalt tegeletakse strateegiliste tuumajõudude kui universaalse heidutusvahendi võime tõhustamisega nende relvastamise teel kõige moodsamate kontinentidevaheliste raketisüsteemidega. Nii pandi 2005. aastal lahingupositsioonile neljakümne teine Topol-M tüüpi strateegiline raketikompleks. 2008. aastal oli neid juba kuuskümmend viis. Ballistilise raketitooli Jars nime all on relvastusse tulemas selle uus, moderniseeritud variant. Järsult on elavnenuid uusimate Borei-tüüpi strateegiliste allveelaevade ehitamine. Nende relvastusse planeeritav kontinentidevaheline raketisüsteem Bulava läbis intensiivse katsetusperioodi ja on nüüd võetud relvastusse.

2.2. Vene-Georgia sõda 2008. aastal⁴⁴

Üldmõiste *georglased* (varem eesti keeles ka *grusiinlased*) alla mahuvad ligi kaksikümmend ühiste juurtega Lõuna-Kaukaasia väikerahvast: georglased, imertiinid, mingreelid, adžaarid, gurialased, lazid, svaanid jt, kes

⁴⁴ Põhjalikuma ülevaate Vene-Georgia 2008. aasta sõjast leiab raamatust: **Laaneots, Ants** 2014. Vene-Gruusia 2008. aasta sõda – põhjused ja tagajärjed. – Occasional Papers, Vol. 1. Tartu: EÜK kirjastus. [**Laaneots** 2014]

oma ajaloos ei ole olnud mitte just kõige sõbralikumates suhetes. Veel sada aastat tagasi mõisteti Vene impeeriumis *Gruusia* all vaid Tiflisi kubermangu, milles georglased moodustasid enamuse. Sellesse ei kuulunud Abhaasia, Adžaria, Mingreelia ja paljud teised tänapäevase Georgia alad. Teadlased kinnitavad, et osseedid ja abhaasid ei mahu georglaste toponüümi alla. Abhaasid ja nende lähisugulasrahvas tšerkessid on mägihõimude järeltulijad, kes veel muistsel ajal paistsid silma oma vabaduseiha ja võitlusega Bütsantsi ning hiljem kõikide teiste vallutajate (türklaste, venelaste ning uuemal ajal ka georglaste) vastu. Kui Vene keiser Aleksander II püüdis XIX sajandil kehtestada Abhaasias oma võimu, tõusis selle vastu üles kogu kohalik rahvas. Tsaari väed surusid ülestõusu 1866. aastal veriselt maha, enamik abhaase ja tšerkesse tapeti või deporteeriti Türgi.

Osseedid omakorda peavad end muinasajal praeguse Lõuna-Venemaa steppides peremehetsenud rändrahva polovetside järeltulijateks. Vene impeeriumiga ühinesid nad 1770. aastal, kui 24 osseedi hõimu vanemad tulid Kizljaris asuva Vene sõjaväekomandandi juurde ja teatasid, et nad tahavad saada Venemaa alamateks. Tsaar nõustus sellega ja lubas osseete kaitsta sõjakate naaberrahvaste kallaletungi eest. Osseedid kohustusid omakorda hoidma korras nn Gruusia sõjatee ning abistama nende asualal liikuvaid Vene üksusi ja kullereid.

Kuni 1917. aasta Vene revolutsiooni ja kodusõjani oli Abhaasia autonoomne vürstiriik Vene impeeriumi koosseisus, samal ajal kui Lõuna-Osseetia oli juba tsaariajal allutatud Thbilisile. Vene impeeriumi lagunemine 1917. aastal võimaldas Georgial kuulutada välja iseseisvuse, kuid oma riiki soovisid ka Abhaasia ja Lõuna-Osseetia. Thbilisi seda ei lubanud ja suunas 1918. aasta juulis oma väed Abhaasiasse, kus toimus verine konflikt ja vallutati mitmeid Abhaasia linnu. Konflikti sekkus abhaaside poolel Vene valgekaardi vabatahtlik armee kindral Denikini juhtimisel ning valgekaartlased ajasid georglased Abhaasiast välja. Georgia esimene sõjaline aktsioon iseseisvust taotleva Lõuna-Osseetia vastu toimus 1920. aastal, kui Thbilisi saatis sinna oma sõjaväe. Konflikt oli samuti üsna verine. Väidetavalt hukkus selles enam kui 5000 osseeti, sajad põgenesid üle Kaukaasia mägede Põhja-Osseetiasse. Nendest sündmustest sai alguse avalik vaen kolme rahva vahel, mis tegi nende kooselu ühes riigis üsna keeruliseks.

Aluse tänapäeva Georgiale pärast 1917. aasta bolševistliku oktoobri-revolutsiooni võitu pani üks selle juhtidest, Gori linnas sündinud Jossif Stalin (Džugašvili). Tema pealekäimisel lülitati kogu Osseetia – nii selle põhja- kui ka lõunaosa – Georgia koosseisu autonoomse oblasti õigustes. Detsembris 1921 otsustas Nõukogude Venemaa valitsus luua Abhaasiast ja Georgiast

föderatsiooni. Kümme aastat hiljem alandati NSV Liidu diktaatoriks tõusnud Stalini otsusega Abhaasia staatust, mille järel jäi ta Georgia koosseisu mitte iseseisva, vaid autonoomse vabariigina. Algas georglaste intensiivne ümberasustamine Abhaasiasse.

Väike, 3900 km² pindalaga Lõuna-Osseetia on Põhja-Osseetiast ehk Venemaast eraldatud 3000–3600 m kõrguse Suur-Kaukasuse Dvaleti mäeahelikuga. Ainukeseks aasta läbi töötavaks ühendusteks kahe osseetide riigi vahel on piki lõunasse voolava Suure Liahve nimelise jõe orgu kulgev Taga-Kaukaasia maantee, mis läbib 3700 meetri pikkuse Roki tunneli. Separatistliku piirkonna territooriumil oli kuni 2008. aasta augustini neliteist suuremat georglaste küla. Strateegiline tähtsus oli neist kaheksal Džava suunas asuval külal, mis kulgesid põhja pool Tshinvalit ja piki Taga-Kaukaasia maanteed. Need moodustasid omamoodi enklaavi, mida neist läbivoolava jõe nime järgi hakati kutsuma Liahve koridoriks. Külad lõikasid lõuna pool asuva lõuna-osseetide pealinna Tshinvali ära Põhja-Džavasse ja edasi Roki tunnelisse viivast teest.

Selleks, et vältida läbisõitu vaenulikest georgia küladest, ehtasid osseedid georglaste küladest lääne poolt mööduva, nn Zarskaja ümbersõidutee. Omakorda juurdepääsu kergendamiseks georgia küladele oli Thbilisi ehtanud Tshinvalist ida poolt kaarega mööduva tee. Osseetide pealinn ise asub tasandikul. Temast ida ja kirde pool kõrguvad Prisi kõrgendikud, kust on sõjaolukorras kerge kontrollida linna ja selle lähiümbrust. Tshinvali lõunapoolsest linnapiirist algas kohe Georgia kontrollitav territoorium. Enne 2008. aasta sõda elas Lõuna-Osseetias 45 000–50 000 inimest, neist 18 000 olid georglased. Korruptiivse ja kuritegeliku Lõuna-Osseetia valitsuse mahitusel õitsesid separatistlikus piirkonnas kuritegevus ja salakaubandus, tööstus puudus peaaegu täielikult. Nüüd on Thbilisi teatel sinna jäänud vaid 25 000–26 000 elanikku.

Varsti pärast NSV Liidu lagunemist, 23. juulil 1992. aastal kuulutas Abhaasia ülemnõukogu välja iseseisva, 8660 km² suuruse territooriumiga Abhaasia vabariigi. Thbilisi vastas sellele augustis 1992 oma vägede saatmisega mässulisele territooriumile. Puhkes pikk ja verine Georgia-Abhaasia sõda, milles abhaasid venelaste ja Šamil Basajevi juhitud tšetšeeni vabatahtlike toel saavutasid septembris 1993 võidu, kihutades Georgia väed ja koos nendega ka Abhaasias elavad ligi 250 000 georglastest elanikku selle territooriumilt välja. Erinevatel andmetel mõrvasid abhaasid ja nende abilised sõja käigus 13 000–20 000 georgia rahvusest tsiviilelanikku. Georgia valitsus oli sunnitud nõustuma Abhaasia *de facto* iseseisvumisega.

Konfliktipoolte vahel sõlmiti 17. mail 1994 relvarahu kokkulepe (nn Moskva leping). Venemaa ei olnud nimetatud lepingu osaliseks, kuid ta tegutses aktiivselt lepingu sõlmimise vahendajana. Lepinguga määratleti piki Georgia-Abhaasia piiri kulgev demilitariseeritud julgeolekutsoon, millesse pidi paigutatama SRÜ rahuvalvejõud ja ÜRO sõjalised vaatlejad. Selle lahenduse kinnitas veidi hiljem ka ÜRO Julgeolekunõukogu. Kokkulepe nägi ette kuni 3000-meheliste SRÜ rahuvalvejõudude paigutamise Abhaasiasse. Faktiliselt panustas neisse ainult Venemaa. Augustis 1993 alustas Abhaasias tööd ÜRO vaatlusmissioon UNOMIG, kelle ülesandeks oli kontrollida relvarahuleppe nõuete täitmist. Selleks, et edendada rahuprotsessi Abhaasia ja Georgia suhetes, saabus Georgiasse ÜRO peasekretäri eriesindaja.

President Eduard Ševardnadze juhitud Georgia oli 2003. aastal haletsusväärses seisukorras. Riigikassa oli tühi, kommunaalmajandus ja majandus tervikuna olid kokkuvarisemise äärel, ettevõtted ei töötanud. Õitses korruptsioon. Möödunud sajandi 1990. aastatel Abhaasias ja Lõuna-Osseetias korduvalt lüüa saanud Georgia sõjavägi oli hinge vaakumas, relvajõude kui toimivat süsteemi ei eksisteerinud.

2004. aasta jaanuaris toimunud Georgia parlamendivalimised võitis ülekaalukalt noortest, peamiselt Läänes hariduse saanud inimestest koosnev opositsioon. Georgia presidendiks sai andekas ja energiline Mihheil Saakašvili. Tema meeskond koosnes noortest teotahelistest inimestest. See meeskond suutis nelja aastaga kujundada laguneva, läbikukkunud riigi, milleks Georgiat peeti, nüüdisaegseks demokraatlikuks arengumaaks. Taasloodi ka uued, väikeriigi jaoks üsna tugevad relvajõud.⁴⁵ Noor ja kärsitu Georgia president ja tema meeskond tegi siiski ka palju vigu. Seda nii riigi rahvuspoliitikas, relvajõudude ülesehituses ja ettevalmistuses riigikaitseks, välispoliitikas kui ka oma jõudude ülehindamises. Suurimaks Venemaa juhtkonna ärritajaks ja 2008. aasta kallaletungi ajendiks kujunes uue Georgia presidendi 2004. aastal väljakuulutatud soov saada NATO liikmeks. Kreml, vaatamata Georgia liikmelisusele SRÜ-s, püüdis noort Georgia võimu esialgu mõjutada majandussanktsioonidega, hiljem blokaadi, sabotaaži ja terroriaktidega, kuid viljatult. Georgia liikus jätkuvalt oma teed. Mõistes, et väike Kaukaasia riik on Venemaa mõjusfäärist välja libisemas, alustas Moskva juba 2006. aastal sõja ettevalmistamist, mängides oskuslikult abhaaside ja lõunaosseetide tunnetel ning iseseisvuspüüdel. Separatistlikel aladel korraldati Vene passide massiline jagamine ja mainitud väikerahvaste enamuse

⁴⁵ Барабанов, Михаил; Лавров, Антон; Целуйко, Вячеслав 2009. Танки августа. Сборник статей. Центр анализа стратегий и технологий. Москва, ст. 11–34.

Venemaa kodanikuks pööramine. See võimaldas Moskval tuua hiljem agressiooni ettekäändeks Vene kodanike kaitse. Vene sõjamasina ettevalmistus agressiooniks oli läbimõeldud ja põhjalik. Operatsiooni kaasatavate Vene vägedega hakati alates 2006. aastast korraldama mägedes igal aastal suurõppusi „Kavkaz“, valmistades neid ette võitlema tulevase sõjategevuse piirkondades. Sellesse kaasati ka separatistlike enklaavide (Abhaasia ja Lõuna-Osseetia) relvaformeringud. 2008. aasta kevadel viidi Georgia vastu ellu petteoperatsioon, sisendades riigi juhtkonnale, et Venemaa ei sekku, juhul kui Georgia püüab taastada kontrolli separatistliku Lõuna-Osseetia üle.

Pärast NSV Liidu lagunemist oli Venemaa strateegia Lõuna-Kaukaasias üldjoontes järgmine.

1. Vältida Georgia, Aserbaidžaaani ja Armeenia lahkumist Venemaa Föderatsiooni mõjusfäärist ning takistada nende ühinemist NATO ja EL-iga. Hoida ära mainitud rahvusvaheliste organisatsioonide laienemine Lõuna-Kaukaasiasse ja kaugemas perspektiivis selle kaudu ka postnõukogude vabariikidesse Kesk-Aasias. Selle vältimiseks oli vaja aidata Lõuna-Kaukaasia riikides võimule Kremlile lojaalsed jõud.
2. Taastada kontroll Venemaale alternatiivse, Aasiast Euroopasse mineva Lõuna-Kaukaasia transiidikoridori üle, mis võimaldab tarnida Kaspia mere basseinist, Aserbaidžaanist ja Kesk-Aasiast (Türkmenistanist ja Kasahstanist) naftat ja gaasi Lääne-Euroopasse (sh ka ehitada uued nafta- ja gaasitorud). Blokeerida Aasiast tulevate energiakandjate transportimist läbi Kaspia mere Venemaast mööda. Nafta ja gaasi monopoolse tarnijana saavutada Lääne-Euroopa, sh EL-i ja NATO riikide majanduslik sõltuvus Venemaast ning sellest tulenev poliitiline mõjutatavus.
3. Tugevdada Lõuna-Kaukaasias oma sõjalist kohalolekut. Hoides Lõuna-Kaukaasia riike oma kontrolli all, suurendada Türkmenistani, Kasahstani ja teiste Kesk-Aasia riikide ning ka Hiina majanduslikku ning poliitilist sõltuvust Venemaast.
4. Haarata enda kätte võimalikult suur osa vaidluse all olevatest Kaspia mere basseinis asuvatest nafta- ja gaasimaardlatest.
5. Lähiülesandena kukutada võimult läänemeelne Georgia valitsus.

Joonis 3. Vene vägede sissetung Georgiasse 2008. aasta augustis⁴⁶

Vene föderaalvägede ootamatu kallaletung augustis 2008 (vt joonist 3) kujutas endast riigisiseseid separatismiprobleeme lahendavale Georgiale Putini uue doktriini järgi sõjalise plaani esimest etappi, mille eesmärk oli taastada kontroll postnõukogude ruumi üle. Ettekäändeks oli see, et Moskva süüdistas Georgia juhtkonda Vene kodanike (silmas peeti eelkõige Vene kodakondsuse võtnud lõunaossete ja abhaase – A. L.) ahistamises. Operatsioon järgis kaht eesmärki.

1. Lõuna-Kaukaasiat läbiv ida-lääne-suunaline transiidikoridor oli Moskvale strateegiliselt tähtis. Energiakandjaid poliitilise relvana lääneriikide vastu kasutava Venemaa juhid alustasid järjekindlat tegevust selleks, et saada enda kätte kogu Sõltumatute Riikide Ühenduse (sh Aserbaidžaanis ning ida pool Kaspia merd paiknevates Türkmenistanis ja Kasahstanis) toodetav gaas, nafta ja võimalusel ka nende maardlad, ning välistada igasugune Venemaast mööduv energiakandjate transportimine Aasiast Lõuna-Kaukaasia ajaloolise transiidikoridori kaudu Euroopasse.

⁴⁶ Allikas: <https://en.wikipedia.org/wiki/Russo-Georgian_War#/media/File:2008_South_Ossetia_war_en.svg>.

2. Vältida Georgia lahkumist Venemaa Föderatsiooni mõjusfäärist ning takistada selle ühinemist NATO ja EL-iga. Kremli tegevust soosisid oluliselt Georgia koosseisu kuuluvate rahvaste omavahelised ajaloolised vastuolud ja iseseisvumispuüded, millega oli tihti kaasnenud ka ohvrite-rohke sõjategevus.

Georgia vägede 2008. aasta augustis Lõuna-Osseetias ebaõnnestunud, kontrolli taastamise operatsiooni suurim viga oli see, et Thbilisi, pimesi uskudes Moskva kinnitust mitte sekkuda, välistas täielikult relvastatud kokkupõrke tõenäosuse Vene vägedega. Selleks ei valmistatud ei psühholoogiliselt ega ka sõjaliselt. Georgia sõdurid polnud sellest ohust informeeritud ning ootamatu kohtumine Vene üksustega lahinguväljal kujunes neile šokiks. Kuna Venemaal polnud ohtu osatud näha, ei olnud läbi mõeldud ega loodud ka sõjalist kaitset Abhaasia suunal, õigel ajal ei mobiliseeritud reservüksusi, ei tehtud ettevalmistusi pikemaajaliseks sõjategevuseks, ei korraldatud maaväe üksuste õhukaitset Vene lennukite ja lahingukopterite rünnakute vastu ega loodud sõjakäiguks vajalikku logistikasüsteemi. Hinnati üle oma vaid nelja-aastase kogemusega relvajõudude võimet ellu viia laiaulatuslikke sõjalisi operatsioone ja hõivata kiiresti Lõuna-Osseetia territoorium. Nõrgaks kohaks kujunes üksuste juhtimine. Kuna uus võim oli erru saatnud peaaegu kõik, sh iseseisvusele lojaalsed nõukogude sõjakooli ja suurte üksuste juhtimiskogemusega vanemohvitserid ning kõrgemad ohvitserid, asusid relvajõudude ühendstaapi, brigaade ja pataljone juhtima teadmiste, kogemuste ja juhtimiskusega noored ohvitserid. Ebaprofessionaalne oli ka Georgia poliitiline juhtkond, kes sekkus konflikti jooksul pidevalt vägede juhtimisse, mis tekitas kaose lahinguväljal. Sõjategevus kestis ainult viis päeva, mille järel ei olnud demoraliseeritud ja juhtimise kaotanud Georgia väed enam võimelised mitte ainult tagasi vallutama Lõuna-Osseetiat, vaid ka kaitsma oma territooriumi ja pealinna. Thbilisi vallutamise hoidis ära Kremli iseendale seatud piirang, mille järgi oli sõjategevuse eesmärgiks kuulutatud ametlikult rahu jõustamise (*peace enforcement*) operatsioon Georgias. Moskva tagasihoidlikkus oma eesmärkides oli ilmselt tingitud ettevaatlikkusest lääneriikide ees, kelle reaktsiooni agressioonile ei osatud hinnata, ning 2008. aastal üha enam suurenevast maailma majanduskriisist, mis võis Venemaad kui ekspordimaad puudutada väga valusalt.⁴⁷

⁴⁷ Roxburgh 2012, lk 275–293.

Kremli endale seatud sõjategevuse ala piirang ei võimaldanud okupeerida kogu Georgia territooriumi, ehkki Vene väed rikkusid konflikti käigus jämedalt nii rahvusvahelisi kui ka oma riigi õigusnorme, muutes nn rahuvalveoperatsiooni otseseks sekkumiseks suveräänse riigi siseasjadesse ja tema kahe osa okupeerimiseks. Augustisõda näitas kujukalt, et Georgia armee ülesehitus, juhtimisstruktuur, otsuste langetamise viis ja taktika sobivad tegutsemiseks koalitsioonijõudude koosseisus rahuvalve ülesannete täitmisel mõnes teises riigis, mitte aga konventsionaalses sõjas oma riigi kaitseks ülekaaluka agressori vastu.

Tungides kallale suveräänsele riigile, rikkus Venemaa nii rahvusvahelist õigust kui ka oma riigi sisesid seadusi muuhulgas järgmiselt.⁴⁸

1. Rahvusvahelise õiguse suhtes

- a. Venemaa Föderatsioonil puudus nii ÜRO Julgeolekunõukogu kui ka SRÜ või muu pädeva rahvusvahelise organisatsiooni mandaat viia ellu nn rahu jõustamise (*peace enforcement*) operatsiooni Georgias.
- b. Vene rahuvalvajate tegevus ei vastanud ÜRO kinnitatud rahuvalvaja statuudile. Seda väljendasid järgmised asjaolud:
 - raskerelvastuse olemasolu rahuvalvajatel, mis on ÜRO statuudiga keelatud;
 - ühepoolne Lõuna-Osseetia separatistide toetamine, relvastamine ja nende provokatsioonide mahitamine;
 - Vene n-õ vabatahtlike formeeringute lubamine Lõuna-Osseetiasse ja kasutamine separatistide poolel nn rahu jõustamise operatsiooni käigus;
 - nn rahuvalvajate ettekavatsetud muutumine sõja käigus üheks konflikti osapooleks jne.
- c. Rikuti Sotši (Dagomõssi) 1992. aasta rahuvalvelepet (Lõuna-Osseetias). Lepe välistab Venemaa Föderatsiooni kui ühe osapoole rahuvalvevägede sekkumise konflikti ja reglementeerib rahuvalvajate tegevust.
- d. Kallaletung SRÜ partnerriigile, teavitamata teisi SRÜ riike.

2. Venemaa Föderatsiooni seadusandluse suhtes

- a. Rikuti Venemaa Föderatsiooni 23. juuni 1995 seadust nr 93-FZ “Rahu ja julgeoleku tagamises osaleva sõjalise ja tsiviilpersonali eraldamise korrast Venemaa Föderatsiooni poolt”. Seadus näeb ette, et otsuse selle kohta teeb president Vene parlamendi teise koja – föderatsiooni-

⁴⁸ Vt ka Laaneots 2014, lk 84–85.

nõukogu määruse alusel, kuid nõukogu polnud küsimust isegi arutanud. Oli suvine aeg ja kõik föderatsiooninõukogu liikmed puhkasid sel ajal. Neid isegi ei teavitatud.

- b. Rikuti ka 28. märtsil 1998 vastu võetud Venemaa Föderatsiooni seadust nr 53-FZ „Sõjaväeteenistuse kohustusest ja sõjaväeteenistusest“. See keelab ajateenijate kasutamise nn rahuoperatsioonides välismaal. Georgiat põhjast rünnanud, Lõuna-Osseetiasse sisenenud 58. armee üksuste koosseisus olid ajateenijad.

Venemaa kallaletung Georgiale 2008. aasta augustis tuli lääneriikidele täieliku üllatusena ning näitas nende abitust ja valmisoleku puudumist ohjeldada kõiki rahvusvahelisi õigusnorme rikkuva suurriigi vägivalda oma väikese naaberriigi suhtes. Demokraatliku maailma hambutus ja passiivsus viisid olukorrani, kus viis ja pool aastat pärast 2008. aasta sündmusi Georgias järgnes Moskva valitsejate postnõukogude ruumi üle kontrolli taastamise sõjalise plaani teine etapp Ukrainas. Ettekäändeks oli jällegi Vene kodanike kaitse, tulemuseks suveräänse riigi lõhkumine ning selle osade annekteerimine ja jätkuv sõda Ida-Ukrainas.

3. Venemaa ettevalmistused järgmisteks sõdadeks

3.1. Venemaa relvajõudude reform aastatel 2008–2020 (2025)⁴⁹

Georgia sõjakäik 2008. aasta augustis näitas Venemaa poliitilisele ja sõjalisele juhtkonnale, et nende relvajõud on lääneriikide sõjavägedest nii organisatsiooniliselt kui ka relvastuse ja varustuse poolest oluliselt maha jäänud. Eriti madala lahinguvõime ja -oskusega paistsid silma vana relvastuse ja vana sõjatehnikaga varustatud Vene maavägede üksused. Georgia operatsiooni õnnestumiseks oli Vene kindralstaap sunnitud kasutama isegi oma kutselisi eliitüksusi: viit õhudessantvägede pataljoni taktikalist gruppi ning peaaegu tervikuna õhudessantvägede 7. ründedessantdiviisi. Kohe pärast 2008. aasta võiduka suvesõja lõppu tehtud kindralstaabi uuringust selgus, et ainult 10% kogu Vene sõjaväe relvastusest, tehnikast ja varustusest on

⁴⁹ **Реформа Вооружённых сил России (2008–2020).**

<

ajakohane ning vastab uue ajastu sõdade nõuetele. Kõik muu oli vananenud ja amortiseerunud. Leiti, et puudusteks olid ka relvajõudude vananenud organisatsioon, strateegilise ja operatsioonitasandi juhtimissüsteemi kohmakus ning mittevastavus nüüdisaja manööversõja nõuetele. Sama aasta sügisel kinnitas Vene kaitseministeerium relvajõudude pikaajalise ja laiaulatusliku, aastatele 2008–2020 planeeritud reformi. Eesmärgiks oli nõue, et reformi lõpuks 2020. aastal peab olema saavutatud olukord, kus nüüdisaegse relvastuse, tehnika ja varustuse osakaal Venemaa relvajõududes on vähemalt 70%.

Relvajõudude 2008.–2020. aasta reformiplaani esmane variant nägi ette kolme etappi.

I etapp (2008–2011): relvajõudude organisatsiooni ja juhtimissüsteemi reorganiseerimine, koosseisude optimeerimine (vähendamine – A. L.);

II etapp (2012–2015): üleminek kutselisele sõjaväele, selle organisatsiooni, infrastruktuuri, sõjaväelaste, eriti kutseliste sõdurite elutingimuste parandamine, palkade tõstmine, relvajõudude väljaõppesüsteemi muutmine;

III etapp (2016–2020): relvajõudude ümberrelvastamine ja -varustamine. 2020. aastal peab vähemalt 70% relvastusest, varustusest ja tehnikast olema ajakohane.⁵⁰

Kallaletungi tõttu Ukrainale 2014. aastal kehtestasid lääneriigid Venemaale sanktsioonid, mistõttu oli Vene kaitseministeerium rahapuudusel sunnitud reformi pikendama kuni 2025. aastani.

Plaanis ettenähtud relvajõudude organisatsiooni reorganiseerimine algas üsna ladusalt. Eeskujuks võeti end praktikas õigustanud USA strateegiliste väejuhatuste süsteem. Alates 2015. aastast toimus üleminek neljaastmeliselt juhtimissüsteemilt (sõjaväeringkond (SVR) – armee – diviis – polk) kolmeastmelisele (sõjaväeringkond ehk strateegiline ühendväejuhatuse (SÜVJ) – armee (operatiivväejuhatuse) – diviis, brigaad). Riigi 17,2 miljoni km² suurune territoorium jagati endise kuue sõjaväeringkonna asemel viieks sõjaväeringkonnaks ehk SÜVJ-ks (vt selle kohta joonist 4):

⁵⁰ **Boltenev, Dmitry; Gayday, Aleksey; Karnaukhov, Anton; Lavrov, Anton; Tseluiko, Vyacheslav** 2011. *Russia's New Army*. Edited by Mikhail Barabanov. Foreword by David Glantz. Moscow: Centre for Analysis of Strategies and Technologies.

<http://www.cast.ru/files/book/NewArmy_sm.pdf>.

- 1) Lääne SÜVJ (staap Sankt-Peterburgis), millesse kuuluvad endised Lenigradi ja Moskva sõjaväeringkonnad ja Balti laevastik;
- 2) Lõuna SÜVJ (staap Rostovis Doni ääres): endine Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkond, 4. õhu-kosmose ja õhukaitse väejuhatus, Musta mere laevastik ja Kaspia flotill;
- 3) Kesk SÜVJ (staap Jekaterinburgis): endine Volga-Uurali sõjaväeringkond ja Siberi sõjaväeringkonna läänepoolne osa;
- 4) Ida SÜVJ (staap Habarovskis): endine Kaug-Ida sõjaväeringkond ja Siberi sõjaväeringkonna Baikali järve tagune osa, Vaikse ookeani laevastik;
- 5) Arktika SÜVJ (staap Murmanskis): Põhjalaevastik ja Venemaa põhjarannik ning sellega külgnevad mered Norra piirist kuni Tšukotkani Kaug-Idas ja neis asuvad saared.

Joonis 4. Vene strateegiliste ühendväejuhatuste geograafiline jaotus 2015. aastal

Küsimusele, miks sõjaväeringkonnal on kaks nime, vastasid Vene kaitseministeeriumi esindajad, et mõiste SÜVJ hõlmab eelkõige väekoondisi ja üksusi, mitte territooriumi, sõjaväeringkond aga on traditsiooniline ja hõlmab eelkõige territooriumi, millel SÜVJ asub.

Erinevalt ajaloolistest sõjaväeringkondadest, kus nende ülematele allus täielikult vaid vastutusosalal paiknev maavägi ning samas asuvad teised väeliigid (õhuväe, mereväe, õhudessantvägede, spetsnazi üksused jt) olid allutatud oma Moskva ülemjuhatajatele, sai strateegilise ühendväejuhatuse ülem

nüüd oma täielikku alluvusse kõik tema vastutusallas asuvad maa-, õhu- ja mereväe üksused ning väekoondised.⁵¹ Reform nägi ette ka uute relvasüsteemide ja tehnika väljatöötamise ja katsetamise ning kasutusele võtmise. Kõik reformi tundemärgid näitasid, et järgides oma strateegilisi eesmärke, ei valmistu Venemaa mitte niivõrd kaitsetegevuseks kui agressiivseteks lokaalseteks või isegi regionaalseteks sõdadeks. Seda kinnitas veebruaris 2016 veenvalt asjaolu, et Eestiga külgnevas Lääne sõjaväeringkonnas taasloodi ainus maailma operatiivtasandi pealetungivahend, 1. kaardiväe tankiarmee, ja veel kolm motolaskurdiviisi.

Märtsis 2013 loodi kindralstaabi ülemale vahetult alluvad eriooperatsioonide jõud (CCO)⁵² järgmises koosseisus: õhudessantväed (ВДВ, ee ÕDV)⁵³, spetsnazi⁵⁴, dessantründe- ja merejalaväe üksused. Luure peavalitsuse (ГРУ, ee GRU)⁵⁵ vahetus alluvuses on veel kaheksa spetsnazi brigaadi: 2. spetsnazi üksikbrigaad (Lääne SVR – Pihkva), 3. spetsnazi üksikbrigaad (Kesk SVR), 10. spetsnazi üksik-mägibrigaad (Lõuna SVR), 14. spetsnazi üksikbrigaad (Ida SVR), 16. spetsnazi üksikbrigaad (Lääne SVR), 22. spetsnazi kaardiväe üksikbrigaad (Lõuna SVR), 24. spetsnazi GRU üksikbrigaad (Kesk SVR) ja 25. spetsnazi üksikbrigaad (Lõuna SVR).⁵⁶

Plaani järgi suurendatakse kõigis neljas ÕDV diviisis polkude arvu kahelt olemasolevalt kolmele, samuti suurenevad nende diviiside lahingu- ja tagalatoetuse allüksused. Luureroodu asemel on neis nüüd luurepataljon. Diviiside koosseisu on lülitatud tankipataljonid, elektroonilise võitluse (*electronic warfare*) ja mehitamata lennuvahendite (UAV) üksused. ÕDV diviiside suurtükivägi relvastatakse 152 mm iseliikuvate haubitsatega. Kõik diviisidesse kuuluvad üksused varustatakse automaatsete juhtimissüsteemidega. ÕDV koosseisus on nüüd peale diviiside ka veel kaks spetsnazi ja neli ründedessantbrigaadi. 2016. aasta oktoobris määrati ÕDV uueks juhatajaks kindralpolkovnik Andrei Serdjukov.

⁵¹ Романова, Ася 2015. Военная реформа 2008–2020: промежуточные итоги. – Санкт-Петербург.ру, 25 Ноября.

<https://saint-petersburg.ru/m/kak_eto_sdelano/romanova/343254/>.

⁵² Силы Специальных Операций.

⁵³ Воздушно-десантные войска.

⁵⁴ Подразделения специального назначения ehk eriotstarbelised üksused.

⁵⁵ Главное разведывательное управление on Venemaa Föderatsiooni relvajõudude kindralstaabi välissõjaväeluu agentuur.

⁵⁶ Спецназ ГРУ: история, структура, основные задачи. – MilitaryArms.ru, 30.05.2018. <<https://militaryarms.ru/armii-mira/specnaz-gru>>.

Juulis 2016, kohe pärast NATO tippkohtumist Varssavis, kus otsustati paigutada Balti riikidesse ja Poola NATO pataljonide lahingugrupid, andis Vene president välja järjekordse dekreeidi suurendada Vene relvajõudude koosseisu ühelt miljonilt 1,85 miljonini. See tähendas Hiina kahemiljonilise sõjaväe kõrval maailma suuruselt teise sõjaväe loomist. Riigisisese stabiilsuse tagamiseks andis Putin 2016. aasta aprillis välja dekreeidi uue föderaalse täidesaatva organi, 430 000-mehelise rahvuskaardi loomise kohta.⁵⁷

Koos sõjaväereformiga hakati Vene kindralstaabis töötama välja ka uut, nn *uue generatsiooni sõjastrateegiat*, mida Lääne terminoloogias tuntakse hübriidsõja nime all. Seda strateegiat tutvustas üldsusele esimest korda Vene sõjatööstuskompleksi häälekandjas „Военно-промышленный курьер“ Venemaa relvajõudude kindralstaabi ülem armeekindral Valeri Gerassimov veebruaris 2013.⁵⁸ Kindralstaabi esialgsel teatel kavatseti hübriidsõja strateegia võtta kasutusele 2020. aastal, pärast sõjaväereformi lõppu. Uus strateegia erineb oluliselt siiani Venemaal kasutusel olnud nn traditsioonilise sõja strateegiast, mille puhul algab lahingutegevus pärast mobilisatsiooni, vägede strateegilist hargnemist ja paigutamist sõjatandriks. Selle kohaselt kuulutatakse välja sõda, mille järel toimuvad suurte üksuste, peamiselt maa- ja merevägede väekoondiste ja neid toetavate õhu- ja merejõudude laiaulatuslikud kokkupõrked, mille eesmärk on tekitada maksimaalseid kaotusi vastase elavjõule ja võitlusvahenditele ning vallutada võimalikult suur maa-ala kontrolli saavutamiseks territooriumi üle. Tihti on eesmärgiks ka vastase majanduse ja infrastruktuuri hävitamine ning tema territooriumi okupeerimine. Sõjalised operatsioonid toimuvad kolmes dimensioonis: maal, õhus ja merel.

Uut hübriidsõja strateegiat katsetas Vene kindralstaap enneaegselt ja üsna edukalt 2014. aasta veebruaris-märtsis Ukrainas Krimmi poolsaare annekteerimisel. See näeb etapiliselt välja järgmine.

- **Väljavalitud ohverriigi vastu toimub massiivne infosõda, suunatud psühholoogilised operatsioonid. Nende eesmärk on diskrediteerida riiki rahvusvahelise üldsuse ees, lammutada riigi ja rahva kaitsetahe.** Enne Krimmi operatsiooni alustas Venemaa näiteks meedia kõrvulukustavat globaalset propagandakampaaniat Ukraina vastu, süüdistades teda

⁵⁷ Putin andis käsu luua Venemaa rahvuskaart. – Delfi.ee, 05.04.2016.

<<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/putin-andis-kasu-luua-venemaa-rahvuskaart?id=74150241>>.

⁵⁸ Герасимов, Валерий 2013. Необходимо переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. – Военно-промышленный курьер, № 8 (476), 27.02. [Герасимов 2013]

venelaste ahistamises Krimmis ja Ukrainas tervikuna. Ukraina rahvale kleebiti külge erinevaid halvustavaid silte: fašistid, banderalased jms. Moskva propagandamasin püüdis maailma veenda, et selle riigi uus valitsus on ebalegitiimne ning Venemaal olevat ajalooline õigus Krimmile, Ida- ja Kagu-Ukrainale ehk Moskva mõistes Novorossijale. Samal ajal lubati Krimmi elanikele igasuguseid hüvesid. Toimus Krimmi elanikkonna ja seal asuvate Ukraina sõdurite võimaliku vastupanutahte edukas mahasurumine.

- **Sõjategevuse alustamine rahuaja vägedega, kuulutamata sõda.** Krimmis algas sõjategevus venemeelse viienda kolonni aktiveerimise ning parlamendi ja valitsuse ülevõtmise teel. Eelnevalt oli poolsaarele salaja toodud Vene erinevate eriuksuste, sh GRU 10. üksiku spetsnazi brigaadi võitlejad.
- **Mittekontaktne manöövriline lahingutegevus erinevatest väeliikide üksustest koosnevate väegruppidega.** Krimmis väljendus see tänavatele ilmunud uusimates eraldusmärkideta välivormides, moodsate relvade ja autodega varustatud nn roheliste mehikeste (Vene eriuksuste) näol. Need alustasid kohe Ukraina relvajõudude linnakute ja baaside blokeerimist ning ülevõtmist. Seejuures nõuti, et ukrainlased annaksid oma relvad ära. Eriüksuslased võtsid ka aega kaotamata käsile Vene kohalike separatistide omakaitseformeringute loomise. Need kaasati aktiivselt Krimmi valitsusasutuste ja muude tähtsate objektide ülevõtmisesse.
- **Relvastatud tsiviiliskute laiaulatuslik kaasamine operatsiooni.** Krimmi annekteerimisel olid nendeks tsiviiliskuteks Venemaalt sisse toodud vabatahtlikud palgasõdurid, Vene natsid, kasakad, venemeelsetest poolsaare elanikest nn omakaitsevaelased.
- **Vaenlase sõjalise ja majandusliku potentsiaali halvamine täppisrelvade ja/või eriuksuste kiirete löökidega väljavalitud strateegilistele tsiviil- ja sõjalise infrastruktuuri võtmeobjektidele.** Krimmi annekteerimisel vallutati eelkõige strateegilise tähtsusega tsiviil- ja sõjalised objektid.
- **Täppisrelvade, sõjarobotite ja uutel füüsikalistel põhimõtetel toimivate relvade (küber-, laser-, elektromagnetilised jms) massiline kasutamine.** Krimmis neid venelastel vaja ei läinud, kuna lahingutegevust ei toimunud.
- **Üheaegsed kombineeritud löögid vastase üksustele ja objektidele kogu tema territooriumi ulatuses.** Seda ei saanud venelased Krimmis ja hiljem ka Ida-Ukrainas täiel määral katsetada, kuna ametlikult ei olnud Venemaa Ukrainaga sõjaseisukorras ega ole Putini väitel siiani.

- **Üheaegne võitlus maal, õhus, merel, küber- ja inforuumis.** Ukrainas jäi sellest nimistust välja vaid kübersõda, mis, tõsi küll, algatati hiljem Ida-Ukraina kampaania käigus.

Detsembris 2014 kinnitas Venemaa president Venemaa Föderatsiooni uue sõjalise doktriini, mis kujutab endast 2010. aasta doktriini uuendatud versiooni.⁵⁹ Kui 2010. aasta doktriin süüdistas diplomaatiliselt NATO-t, et too pretendeerib kõrgema vahekohtuniku kohale rahvusvaheliste probleemide lahendamisel, siis 2014. aasta doktriin nimetab NATO-t ning USA-d otse ja avalikult Venemaa peamisteks vaenlasteks. Moskva tunnistab doktriinis esimest korda ametlikult, et informatsioon kujutab endast relva, millega saavutatakse võit. Info- ja psühholoogilisi operatsioone mainitakse peaaegu igas 2014. aasta doktriini peatükis. Uus doktriin näeb infotehnoloogia kasutamise ette kõigis nüüdisaegsetes sõjalistes konfliktides. Infosõda kavatakse ellu viia, „kasutades elanikkonna protestipotentsiaali komplekselt sõjalise jõu ja mittesõjaliste poliitiliste ning majanduslike meetmetega“⁶⁰.

Venemaa juhid mõistavad, et konventsionaalses sõjas ta NATO-le vastu ei saaks, ülekaal on Lääne kasuks. Seepärast on Venemaal toimivas palavikulises ümberrelvastumises prioriteediks tuumajõudude arendamine nii strateegilisel kui ka taktikalisel tasandil. Eesti-Vene piiri läheduses Luugal asuv Lääne sõjaväeringkonna 26. raketibrigaad on relvastatud ümber uute raketisüsteemidega Iskander, mis võivad kanda nii tavalist kui ka tuumalõhkepead kuni 500 km kaugusele. Venemaa juhtkonna agressiivsust ja kasvavat ohtu Läänemere regiooni naabritele kinnitab ka 11. armeekorpuse loomine Kaliningradi oblastis ja seal asuva 150. raketibrigaadi ümberrelvastamine raketisüsteemiga Iskander.

Eestiga külgnevas Lääne sõjaväeringkonnas on viimase kolme aasta jooksul toimunud vägede järsk suurendamine terve tankiarmee ja kolme uue diviisi võrra. 2016. aastal taasloodi olemasolevatele 6. armeele ja 20. armeele lisaks veel 1. kaardiväe tankiarmee, mille koosseisu liideti maavägede eliitdiviisid (2. kaardiväe Tamani motolaskurdiviis ja 4. kaardiväe Kantemirovi tankidiviis) ning kolm brigaadi. Alates Teisest maailmasõjast on tankiarmeed olnud alati operatiivtasandi pealetungi-, mitte kaitsevahendiks. Tankiarmee loomine viitab Putini agressiivsetele kavatsustele nii oma lääne-naabrite kui ka NATO suhtes. Majanduskriis Venemaal ajendas Putinit

⁵⁹ **Военная доктрина Российской Федерации 2014 г.**

<<https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>>

⁶⁰ *Ibid.*

tekitama sõjahüsteeriat, mis tõmbaks paljukannatanud vene rahva tähelepanu ära riigi sisemuredelt ning suunaks selle välisvaenlasele. Pole kahtlust, et olukorra halvenemine nõuab Lääne-Euroopalt ja eriti Venemaaga külgnematelt lääneorientatsiooniga riikidelt erakordseid meetmeid oma julgeoleku ja kaitsevõime tugevdamiseks.

3.2. Ukraina olukord ja relvajõud enne 2014. aastat

Väsinud ära lõpututest sõdadest Poolaga, millega olid alati kaasnenud suured inimohvrid, kannatused ja rahva vaesumine, otsustas Ukraina Zaporizžja kasakate riigi kõrgem valitsemisorgan raada 18. jaanuaril 1654 Perejaslavlis toimunud koosolekul riigipea hetman Bogdan Hmelnitski ettepanekul minna Venemaa alamaks. Vastavasisuline taotlus saadeti Vene tsaarile, kes selle ka rahuldaski.⁶¹ Ukraina jäi Vene tsaaririigi ning pärast 1917. aasta oktoobrirevolutsiooni ja kodusõda 1922. aastal loodud Nõukogude Liidu koosseisu kuni selle lagunemiseni 1991. aasta detsembris. Slaavlaste riigid, 147-miljonilise elanikuga Venemaa, 56-miljoniline Ukraina ja 10-miljoniline Valgevene, moodustasid Nõukogude Liidu tuumiku, millele toetus kogu selle hiigelriigi võimsus.

Koos iseseisvumisega detsembris 1991 algas Ukrainas nagu Venemaalgi n-õ metsiku kapitalismi ajastu, üleminek turumajanduslikule riigikorrale. Nõukogudeaegsetel hiiglaslikel riiklikel tööstuskompleksidel ei olnud enam turgu ega tellijaid, nad hakkasid aeglaselt hääbuma. Riiki kattis laiaulatuslik privatiseerimise⁶² laine, õitsele lõi korruptsioon. Alates 1992. aastast on Ukraina vahelduva eduga püüdnud ehitada oma iseseisvat riiki ja ajada mitmesuunalist välispoliitikat, mille järgi üritati teha koostööd nii Venemaa kui ka lääneriikidega. Lõviosa sellest koostööst toimus Venemaaga, kes ise vaevles poliitilistes ja majanduslikes raskustes. Koostöö Venemaaga näitas, et Ukraina vajub üha suuremasse vaesusesse ning majanduslikku sõltuvusse ambitsioonikast suurest vennast. Enamiku Ukraina poliitikute, ettevõtjate ja elanike huvid pöördusid üha rohkem lääneriikide poole. See aga oli ja on pärast Vene presidendi Boriss Jeltsini ametist lahkumist ülimalt vastumeelne Venemaa impeeriumi taastamisest unistavale Kremli uuele peremehele. Moskva plaanide järgi on Ukraina uue Vene doktriini kohaselt võtmeriik impeeriumi taastamise protsessis, mis Putini plaanide järgi peab algama

⁶¹ Кучма, Леонид 2014. Две Украины – две России. Лев Вершинин. Москва: Алгоритм, стр. 325–326.

⁶² Ukrainas nimetatakse seda ironiseerivalt ka „privatiseerimiseks“ ehk ärastamiseks. – A. L.

slaavlaste liitriigi (Venemaa Föderatsioon, Valgevene, Ukraina) taasloomisest ja alluma Moskva juhtimisele. Venemaa uuele juhtkonnale oli teada, et see on keeruline. Putin mäletas hästi, et NSV Liitu ei lammutanud 8. detsembril 1991 keegi muu kui kolme slaavi liiduvabariigi (Venemaa Föderatsiooni, Ukraina ja Valgevene) juhid oma ajaloolisel kohtumisel Belovežje Puššas Valgevenes. Samas kirjutati alla ka uuele leppele Sõltumatute Riikide Ühenduse (SRÜ) loomise kohta, mis andis kõikidele, nüüd juba endistele liiduvabariikidele NSV Liiduga võrreldes ennenägematu iseseisvuse. Moskvale oli ka pärast 2004.–2005. aasta sügistalvist rahumeelset venevastast oranži revolutsiooni ja Maidanit Kiievis teada, et Ukraina ei ole Venemaa seisukohalt usaldusväärne. Selle elanikud on võrreldes venelastega palju demokraatlikumad ja läänemeelsemad, riigis on suur venevastane opositsioon, kes soovib integreeruda Läänega.

Venemaa käitumist pärast 2000. aastat jälgides võib väita, et Moskva strateegia Ukrainas oli järgmine.

- Hoida Ukrainat poliitiliselt ja sõjaliselt nõrgana ning teha ta Venemaast majanduslikult täiesti sõltuvaks. Kasutades ära majanduslikku survet, rakendada vajadusel sanktsioone energiakandjate tarnimisel ja riikide kaubavahetuses.
- Kaasata Ukraina kõikidesse Moskva koostatud ja juhitud postnõukogude riikide integratsiooniprojektidesse, nagu SRÜ, Tolliliit, Euraasia Liit, Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon.
- Saavutada Vene eriteenistuste kontroll ja mõjutusvõime Ukraina võimude ja jõustruktuuride üle, valitsuse manipuleeritavus.
- Infosõja ja suunatud psühholoogiliste operatsioonidega (PSYOPS) suurendada venemeelsust, murda vaimselt Ukraina rahvas, nõrgendada tema iseseisvus- ja kaitsetahet.
- Võtta samm-sammult üle Ukraina majandus- ja infrastruktuuri strateegiliselt tähtsad osad (gaasitorustik, metallurgia-, raketi- ja lennukitööstus, tähtsamad sadamad ning laevaehitusettevõtted, kivisöe-, gaasi- ja naftaleiukohad jms).
- Säilitada oma relvajõudude kohalolek sõjalis-strateegiliselt tähtsal Krimmi poolsaarel.
- Vajadusel esitada Ukrainat maailmale kui n-ö läbikukkunud riiki eesmärgiga taastada tema üle kontroll kaugemas tulevikus.

Külma sõja perioodil oli Ukraina üle ujutatud Nõukogude armee vägedega. Riigis asusid kolm sõjaväeringkonda, strateegilised tuumajõud, üks NSV

Liidu suurimaid ja tähtsamaid mereväebaase Krimmis Sevastopolis. Pärast NSV Liidu lagunemist andis Venemaa president Boriss Jeltsin 1992. aastal Ukrainale lahkelt üle kõik Ukraina territooriumil asuvad väeüksused, relvastuse ja tehnika, sh ka 2500 tuumalõhkepead. Ligi 300 kontinentidevahelistele rakettidele ja kaugpommitajatele ette nähtud tuumalõhkepead andis Ukraina valitsus Kremli taotlusel Venemaale kohe tagasi, sest nende järele puudus vajadus. Ukraina kindralstaabi teatel sai noor riik päranduseks kolme Ukraina territooriumil asuva sõjaväeringkonna (Kiievi, Odessa, Karpaatia) väed, relvastuse ja tehnika, sealhulgas:

- isikkoosseisu (kokku 780 000 inimest);
- 14 motolaskur- ja 4 tankidiviisi, kolm suurtükiväediviisi, neli spetsnazi brigaadi, kolm õhuhessantbrigaadi (neis kokku 6500 tanki, 7000 soomukit, 7200 erinevat suurtükki, 900 helikopterit);
- kolm õhuarmeed (120 000 inimest ja 1100 lahingulennukit);
- 8. õhukaitsearmee.

Strateegilised tuumajõud, sealhulgas:

- 43. strateegilise raketiarmee (176 ballistilist raketti šahtides, 1240 tuumalõhkepead);
- strateegiliste kaugpommitajate diviisi (44 kaugpommitajat, 1068 tuumalõhkepeadega tiibraketti);
- Ukrainas olevad tuumalõhkepead (sh ladudes olevad, kokku u 2200 tükki).⁶³

Ukraina relvajõud olid 1992. aastal oma suuruselt ja relvastuselt neljandal kohal maailmas. Lääneriikide ekspertide arvates ületasid nad oma võimsuselt isegi USA 1991. aasta Lähis-Idas Iraagi-operatsiooniks „Kõrbetorm“ koondatud rahvusvaheliste koalitsioonijõudude väegrupi, milles oli 600 000 inimest, enam kui 4000 tanki, 3700 suurtükki ja 2000 lennukit.

Nõukogude Liidust ja Venemaast nii elanikkonna kui ka majanduse poolest oluliselt väiksem Ukraina ei olnud aga võimeline selliseid relvajõude üleval pidama, sest riigi eelarve seda lihtsalt ei võimaldanud. Seda, et Ukraina tundis end julgeolekuvaldkonnas üsna muretult, näitab fakt, et oma iseseisvusperioodil 1992–2014 ei ületanud riigi kaitse-eelarve kordagi kaht miljardit dollarit. Praegu, 2018. aastal on kaitse-eelarve Londoni Rahvusvahelise Strateegiliste Uuringute Instituudi andmetel isegi sõjaolukorras

⁶³ Храпчихин, Александр 2013. Что осталось от былой военной мощи Украины. – Военное обозрение 23.11.2013.

<<https://topwar.ru/36348-cto-ostalos-ot-byloy-voennoy-moschi-ukrainy.html>>.

kõigest 2,73 miljardit dollarit. Kiiev hakkas järk-järgult vähendama riigile üle jõu käivaid relvajõude. Järgnevalt on toodud mõned näited Ukraina relvajõudude personali ja kaitse-eelarve muutumise kohta Venemaa kallaletungile eelnenud aastatel:

2001. aasta	405 000 inimest	640 mln dollarit (3,4 mlrd grivnat)
2005. aasta	245 000 inimest	1,21 mld dollarit
2009. aasta	200 000 inimest	1,1 mld dollarit
2012. aasta	168 000 inimest	1,85 mld dollarit
2013. aasta	129 950 inimest	1,91 mld dollarit

2004. aastal kinnitas Ukraina president relvajõudude uue pikaajalise (10 aasta) arengukava aastateks 2005–2014, mis nägi ette relvajõudude vähendamise 245 000 inimeselt 2005. aastal ligi poole võrra. 2015. aastaks pidi relvajõududes olema kokku 90 000–100 000 inimest, sealhulgas 70 000–75 000 sõjaväelast ja 20 000–25 000 tsiviilteenistajat. Arengukavas väideti, et selline hulk inimesi on võimeline efektiivselt täitma neile määratud riigikaitseülesanded. Relvajõudude personali jaotus oli arengukavas järgmine: maavägedes 44%; õhujõududes ja mereväes mõlemas 22%; juhtivkoosseisus, staapides, väljaõppe infrastruktuuris, keskasutustes ja logistika valdkonnas umbes 12%.

2013. aasta detsembris kaotati ajateenistus, algas üleminek kutselisele sõjaväele.⁶⁴ Seda arengukava täideti kuni 2014. aastani üsna hoolikalt. Põhjus oli lihtne: sõjavägi oli alafinantseeritud. Olukord jõudis nii kaugele, et väeliikide üksused ei korraldanud aastate kaupa ühtki õppust, laskeharjutused toimusid üliharva. NSV Liidult päranduseks saadud sõjatehnika ja raske-relvad roostetasid hooldamata väljas ja muutusid varsti kasutuskõlbmatuks. Kaitseministeeriumi tellimuste ja raha puudumise tõttu langes kunagine riigi üsnagi võimas sõjatööstus varjusurma. Sõjatehaste hinnalised seadmed tassiti laiali, kvalifitseeritud kaader lahkus. Rahapuudus oli ka põhjuseks, miks peaaegu kogu sõjaväe tehnikapark jäi moderniseerimata, rääkimata uute relvade ja sõjatehnika väljatöötamisest. Sõjaväelased olid otse õeldes näljapajukil, toimus kaadriohvitseride ja allohvitseride suur äravool tsiviilellu.

⁶⁴ **Ukraine's Strategic Defence Bulletin until 2015.** White Paper. Kyiv: Ukrainian Ministry of Defence 2004.

Maavägi 64 750 inimest
 Õhujõud 45 250 inimest
 Merevägi 11 950 inimest

Õhuhessantväed 6000 inimest
 Ukraina RJ kokku 129 950 inimest

(The Military Balance 2014)

Joonis 5. Ukraina relvajõudude koosseis ja paiknemine 2013 enne Venemaa agressiooni

4. Venemaa agressioon Ukrainas 2014. aastal

Ukraina riiki aastatel 2010–2013 juhtinud venemeelse presidendi Viktor Janukovitši ja tema meeskonna valitsemise ajal veelgi kasvanud korrupsioon, kuritegevus ning seadusetus suurendasid rahva rahulolematust. Ukrainas tugevnes ja aktiveerus kiiresti läänemeelne opositsioon. Demokraatlikult meelestatud poliitikute ja rahva seas suurenes üha enam toetus riigi integreerumisele Läände, EL-i. Eesti, Läti ja Leedu positiivsed kogemused näitasid ukrainlastele liitumise kasulikkust. Sellele olid aga vastu eelkõige Vene kolleegidega tihedates sidemetes olev Ukraina Kommunistlik Partei, kohalikud venelased ja paljud võimuorganites kõrgetel kohtadel ning ettevõtluses töötavad, Venemaaga seotud seltsimehed. Opositsioon ja suur osa rahvast nõudsid presidendilt ja valitsuselt riigi pöördumist Läände ning nägid selles esimese sammuna Ukraina assotsiatsioonileppe sõlmimist EL-iga. Üldsuse surve oli nii tugev, et Janukovitš ja tema kaaskond olid sunnitud rahvaga vähemalt formaalselt nõustuma ning teatasid soovist Brüsselisse. Algas kahepoolne Ukraina ja EL-i töö assotsiatsioonilepingu ettevalmistamisega. Lepingule planeeriti alla kirjutada 2013. aasta sügisel Vilniuses toimuval EL-i idapartnerluse tippkohtumisel, kuhu oli kutsutud ka president Janukovitš.

2013. aasta teisel poolel avastas aga Ukraina valitsus ootamatult, et ettevalmistatavas niigi hädises seisus olevas (tühjaks varastatud – A. L.) järgmise aasta riigieelarves on puudu veel vähemalt 15 miljardit dollarit. Riigisiselt polnud seda raha kusagilt võtta. Opositsioonipoliitikud ja rahvas nõudsid, et Janukovitš taotleks raha EL-ilt. Ettevaatlik EL-i juhtkond, teades hästi Janukovitši režiimi korruptiivsust, ei olnud nõus nii suurt summat korraga laenama, vaid oli valmis seda andma osade kaupa, pidevalt kontrollides, kuhu see raha läheb. Ukraina president oli sunnitud rahva nõudel selle piiranguga nõustuma, kuid ta hakkas mängima kahepalgelist mängu. Ta pöördus salaja Venemaa presidendi Vladimir Putini poole palvega laenata Ukrainale need 15 miljardit dollarit. Kohtumise kõik üksikasjad pole teada, kuid Putin nõustus, seda aga teatud tingimustel. Avalikuks said tema järgmised nõuded: ei mingit assotsiatsioonilepingut EL-iga, partnerlust ja liitumist NATO-ga, sõjalist koostööd lääneriikidega. Janukovitš pidi tagama ka Vene kapitali vaba juurdepääsu Ukraina ettevõtetele. Ukraina president nõustus, kuid palus raha kohe selleks, et ta ei peaks pöörduma tühjade kätega tagasi üsna sõjakalt meelestatud rahva ette. Ukrainlaste tegemiste suhtes umbusklik Putin teatas ilmselt ettevaatusest, et kohe ta kogusummat ei anna, kuid on nõus andma kolme miljardi dollari suurust avanssi ja seda karmidel finantstingimustel. Ülejäänud summa lubas ta anda pärast sügisest EL-i tippkohtumist.

Kahe presidendi tehingu üksikasjad lekkisid Ukraina pressis. Pealinna kolme miljardi dollariga tagasipöördunud Janukovitši võttis vastu suur hulk pettunud inimesi, kes väljendas oma rahuolematust presidendi käitumise üle. Rahutused kasvasid nii suureks, et Kiievi ringkonnakohus keelas 21. novembrist 2013 kuni 7. jaanuarini 2014 igasugused miitingud ja demonstratsioonid Kiievi kesklinnas. Ärritatud protestijad ei võtnud seda keeldu kuulda. Juba sama päeva õhtul oli pealinna kesktänaval Maidan Nezaležnostil ligi poolteist tuhat protestijat. Vaatamata keelule jätkus miiting ka järgmistel päevadel. 23. novembril püüdis miilits miitingulised laiali ajada, kuid edutult. Pühapäeval, 24. novembril oli Maidanil juba ligi sada tuhat inimest. Suured rahumeelsed demonstratsioonid toimusid ka teistes linnades: Luganskis, Dnepropetrovskis, Harkivis, Donetskis, Odessas, Lvivis, Tšerkassõs ja mujal.

Vilniuses 28.–29. novembril 2013 toimunud EL-i idapartnerluse tippkohtumisel keeldus Janukovitš assotsiatsioonileppe allakirjutamisest, teades, et see on võimalik ainult pärast normaalsetes tingimustes tehtud leppeid. Ta lisas, et „ootab EL-ilt otsustavaid samme Ukraina finants-

majandusliku abi suhtes“.⁶⁵ Presidendi keeldumisest teada saanud rahvas tuli 30. novembril uuesti Maidanile. Janukovitš, keda oli ergutanud Kreml, oli valmis saatma Kiievisse ka oma eriüksuslased ning andis käsu miitingulised jõuga laiali ajada. Tunnistajate sõnul kaasati selleks ligi 2000 võitlejat miilitsa eriüksusest Berkut ja riigi teistest linnadest toodud miilitsaüksused. Paljud miitingulised peksti läbi, nende püstitatud telgid lõhuti. See vaid suurendas demonstrantide viha ja nende arv kasvas järsult. Ukraina meedia hakkas president Janukovitšit kujutama kui rahva vaenlast, bandiiti ja reeturit, mitte iseseisvat, vaid Venemaa liidri sõltuvuses olevat poliitikut. Õigusorganite ülemäärane jõu kasutamine tekitas ka lääneriikides ülimalt kriitilise reaktsiooni Janukovitši suhtes ja pani ta süüdlase olukorda. Nn Euromaidani kaitseks hakati looma enesekaitsealke. Kahe nädala pärast oli nende ridades enam kui viis tuhat inimest. 1. detsembril 2013 protestid jätkusid, Kiievi tänavatel ja väljakutel oli juba 500 000 kuni miljon inimest. Algasid suured iseseisvusmeelse opositsiooni väljakutsutud demonstratsioonid, millest võtsid osa nii pealinlased kui ka teistest Ukraina linnadest saabunud ning protestijatega ühinenud inimhulgad. Protestijad ehitasid 2004.–2005. aasta oranži revolutsiooni eeskujul Kiievi peatänavale Kreštšatikule nn Maidani telklinnaku. Kremliga pidevalt suhtlev Ukraina juhtkond otsustas selle ergutusel demonstratsioonid karmide meetmetega (vajadusel ka relvade kasutamine) laiali ajada. Kaasati siseministeeriumi OMON ja valitsusele lojaalsed oma eriüksuslased ning Venemaalt saadetud eriüksuslased ja snaibrid. Ukraina pressi teatel koordineeris neid üksusi Putini usaldusisik, tšetšeen Vladislav Surkov.⁶⁶ President Janukovitši korraldusel toodi tema kodulinnast Donetskist pealinna ka venemeelsetest noortest meestest koosnevad rünnakurühmad, kes pandi esialgu kaitsma presidendipaleed. Kogunud piisavalt jõude, ründasid OMON, eriüksuslased ja neid toetavad löömamehed Maidanit. Sealolevad inimesed peksti läbi, telgid tõmmati maha ja purustati, demonstrantide isiklikud asjad lõhuti ära. Sellest momendist muutus olukord Maidanil vägivaldseks. Järgnes peaaegu kolmekuuline rahva ja miilitsa ning eriüksuste vastasseis, enam kui saja inimese tapmine, sh verine 20. veebruar, kui Venemaalt saadetud snaibrid mõrvasid Kiievi kesklinnas 39 demonstranti. Kesklinn muutus tõeliseks lahinguväljaks,

⁶⁵ Янукович назвал условия Евросоюза унизительными 2013. – BBC News, 26 ноября. <https://www.bbc.com/russian/international/2013/11/131126_ukraine_pm_russia>.

⁶⁶ Дугин 2012, ст. 290–293.

pealinnas hukkus kokku 106 protesteerijat.⁶⁷ Tsiviilnimeste arutu tapmine konsolideeris rahvast veelgi rohkem riigivõimu vastu. Veresaun, mille riigi jõustruktuurid olid rahvale 20. veebruaril korraldanud, ei jätnud president Janukovitšile enam ühtki võimalust jääda võimule. 21. veebruari hilisõhtul põgenes ta venelaste toetusel Kiievist, unustamata kaasa võtta peaaegu kogu riigikassas olevat raha. Järgmisel päeval, 22. veebruaril 2014 läks võim Ukrainas opositsiooni kätte. Parlamendi ehk ülemraada spiikri kohusetäitjaks määrati käigult Aleksandr Turtšinov, siseministriks Arsen Avakov ja valitsusjuhiks 27. veebruaril Arseni Jatsenjuk.

4.1. Putini sõjaplaan Ukrainas

Kreml jälgis Ukrainas toimuvat pingsalt ja üha suureneva rahutusega. Oli tõenäoline, et venemeelsed jõud on kaotamas võimu ja kontrolli riigi üle. Enamiku ukrainlaste läänemeelsus ja tugev soov liituda EL-iga tuli venelastele üllatusena. Kreml'i kartus, et kui Ukraina lahkub Venemaa mõjusfäärist, siis ta ühineb varem või hiljem EL-i ja NATO-ga, oli täitumas. See tähendas aga, et Vene impeeriumi taastamine ja Putini maailmavalitsemise ehk globaalse administraatori unistuse täitumine kukkus lõplikult läbi.

Venemaa majanduse seis ei olnud samuti kaugeltki hea. Riigi peamiseks tulullikaks oleva nafta ja gaasi hind langes 2013. aastal, kasumi vähenemine halvendas omakorda riigi sissetulekut ja elanikkonna elatustaset. Ka Moskvas tehtud 2014. aasta prognoos oli pessimistlik. Valitseval grupeeringul oli hirm, et sellised Ukraina-taolised sündmused nagu Maidan 1 ja Maidan 2 võivad võivad rahva elatustaseme jätkuva languse tõttu kutsuda ka Venemaal esile rahutusi. Riigi majanduse stagneerumise ja rahva rahulolematuse kasvu tingimustes oli vaja saavutada järjekordne võit mujal. Seda kasvõi riigi territooriumi suurendamise teel Ukraina arvel ja Kiievi opositsioonivalitsuse kukutamise teel lähitulevikus. Putin arvestas, et sõjaline edu Ukrainas parandab tema ja valitsuse reitingut, tugevdab vene rahva ühtsust ja patriotismi. Sõjaplaani koostamisel peatus Vene president kahel Venemaale strateegiliselt tähtsal Ukraina territooriumi osal. Nendeks olid Krimmi poolsaar, kus asus Vene Musta mere laevastik, ja venestunud, suhteliselt võimsa

⁶⁷ **Хронология Евромайдана.**

<

tööstusega Ida-Ukraina ehk Novorossija. Asjaga oli kiire, Putini pressisekretär Dmitri Peskov tunnistas hiljem ajakirjanikele, et president võttis sõjalise operatsiooni otsuse vastu pooleteise päeva jooksul.

Kremli ettekäanded kallaletungiks olid järgmised:

- ukrainlaste poolt ahistatavate venelaste kaitse Krimmis ja Ukraina idapoolsetes oblastites;
- Krimm kuulub ajalooliselt Venemaale, selle olevat 1954. aastal NSV Liidu tolleaegne juht Nikita Hruštšov andnud ebaseaduslikult Venemaa koosseisust üle Ukrainale;
- Ida-Ukraina oblastid ehk Novorossija kuuluvad ajalooliselt Venemaale.

Vene kindralstaabi koostatud operatsiooniplaani eesmärgiks oli Ukraina kaheksa ida- ja lõunapoolse oblasti ning Krimmi poolsaare okupeerimine (vt joonist 6), riigi äralõikamine Mustast merest, tagades nii Venemaa maismaajuurdepääsu Krimmile ja Moldova Transnistriale ning Ukraina võtmise piiramisrõngasse. Krimm pidi saama Venemaa osaks kohe. Okupeeritud Ida-Ukraina aladel kavatseti, silmas pidades võimalikku lääneriikide negatiivset reaktsiooni, luua marionetlik venemeelne riik, mis oli edaspidi plaanis liita Lõuna-Ossetia ja Abhaasia eeskujul Venemaaga.

Operatsiooni kaasati peaaegu kõik Venemaa Euroopa osas asuvate, umbes 92 000 inimesest koosnevate lahinguvõimeliste vägede üksused, sh 4–5 spetsnazi brigaadi, ning Ida-Ukrainas ja Krimmis elava venemeelse elanikkonna viies kolonn. Määratud väegrupp jagati kaheks osaks: selle esimese operatsiooniešeloni moodustas 45-tuhandeline, kõige võitlusvõimelisematest üksustest koosnev väegrupp. Üks osa sellest osales vahetult Krimmi ja Ida-Ukraina vallutusoperatsioonides, teine osa heidutas Ukrainat, asudes laial rindel piki Vene-Ukraina põhjapiiri ja selle lähistel. Reservi jäetud teise operatsiooniešeloni kõrgendatud valmisolekusse viidud üksused asusid esialgu oma linnakutes või õppeväljadel, olles valmis kohe liikuma sõjategevuspiirkonda.

- Ettekääne agressiooniks – „vene kodanike kaitse“
- Agressiooni vorm – «hübriidsõda»

Punase värviga - okupeeritavad alad

Joonis 6. Venemaa plaan Ukraina ründamiseks⁶⁸

Sõjas Ukraina vastu otsustas Vene president katsetada ilmselt oma kindralstaabi ülema kindral Valeri Gerassimovi ettepanekul ka uut hübriidsõja strateegiat.⁶⁹

⁶⁸ Informatsioon pärineb anonüümseks jääda soovinud Ukraina julgeolekuallikalt.

⁶⁹ Герасимов 2013.

Joonis 7. Vene vägede hargnemine Ukraina suunal 2014. aasta kevadel ja suvel⁷⁰

4.2. Venelased annekteerivad Krimmi

Saadest teada president Janukovitši Ukrainast põgenemisest 22. veebruaril 2014, hakkas Putin aega kaotamata tegutsema ning võttis esimesena käsile Venemaale sõjalis-strateegiliselt ülitähtsa Krimmi poolsaare. Sevastopolis asus suur Musta mere laevastik, kes oli võimeline kontrollima kogu mere akvatooriumi ja heidutama sellega külgnevaid riike. Krimmi ülevõtmist soodustas ka enam kui kahest miljonist kohalikust elanikkonnast 62% moodustav venekeelne ja -meelne elanikkond. Kohe pärast võimuvahetust Kiievis hakati Sevastopoli mereväebaasi tooma laevadega salaja spetsnaazi üksusi, Musta mere laevastik viidi kõrgendatud lahinguvalmidusse. Järsult aktiveerus Vene eriteenistuste sisseimbumine Ukraina valitsusse

⁷⁰ Allikas: <<http://elre-montenegro.blogspot.com/2014/08/composition-of-russian-troops-invading.html>>.

ja jõu- ning julgeolekustruktuuridesse. Moskva alustas ka laiaulatuslikku infooperatsiooni Ukraina uue võimu diskrimineerimiseks. Eesmärgiks oli eelkõige Krimmi elanikkonna ning seal asuvate Ukraina sõdurite vastupanutahte nullimine. Peamised sõnumid olid järgmised: Ukrainas ja Krimmis ahistatakse venelasi; Kiievis Maidanil tegutsevad fašistid, banderalased; uus Ukraina valitsus on ebalegitiimne; Venemaa Föderatsioonil on ajalooline õigus Krimmile ja Novorossijale.

Juba 27. veebruaril 2014 aktiveerisid Krimmi salaja toodud Vene GRU 10. spetsnazi brigaadi võitlejad venemeelsetest kohalikest elanikest koosneva viienda kolonni. See üksus võttis üle poolsaare parlamendi- ja valitsushooned.

Järgmisel päeval, 28. veebruaril ilmusid tänavatele uusimates eraldusmärkideta välivormides, moodsate relvade ja autodega varustatud n-ö rohelised mehikesed (tegelikkuses Vene spetsnazi üksused). Osa eriüksuslastest tegeles Vene separatistide omakaitseformeringute kiire loomise ja nende tegevuse juhtimisega. Võeti üle kõik Krimmi valitsusasutused. Teine osa Vene spetsnazi üksusi jõudis üsna pea Ukraina sõjaväeobjektideni. Sõjaväelinnakud ja baasid blokeeriti, ukrainlastele esitati nõue relvad ja sõjatehnika ära anda, algas nende ülevõtmine.

Krimmis asuv Ukraina 18 600-meheline väekontingent oli nõutu. Kiievis asuvast kaitseministeeriumist ja kaitseminister Lebedevilt ei saadud kahe nädala jooksul mingit teadet või korraldust selle kohta, mida teha, kuidas käituda. Kas hakata vastu, millele tingimata järgneb verevalamine, või kapituleeruda, anda relvad ja tehnika ning linnakud vastupanuta üle? Hiljem selgus, et ministri näol oli tegemist Venemaale lojaalse poliitikuga, kes ilmselt toetas Krimmi vastupanuta annekteerimist. Olukorra tegi keeruliseks ka asjaolu, et ligi pooled Ukraina sõjaväelastest olid kohalikud Krimmi venelased, kes ei soovinud osaleda koos ukrainlastega vastupanus ning lahkusid Vene eriüksuste nõudmisel kohe väeosadest. Patriootlikult meelestatud Ukraina sõjaväelaste vastupanu takistas veel asjaolu, et Krimmis olid ka nende perekonnad. Vene eriüksused kasutasid selle ära ja hirmutasid ukrainlasi sihilikult, teatades, et kui konfliktiks läheb, siis nemad naiste ja laste julgeoleku eest ei vastuta.

Venelaste Krimmi ülevõtmise operatsioon kulges edukalt: kolme nädalaga murti ilma ühegi lasuta 18 600 seal asuva Ukraina sõjaväelase moraal, kõik 190 sõjaväelinnakut ja objekti anti Vene eriüksustele vastupanuta üle. Ukraina sõjaväelaste olematuks muudetud kaitsetahte tingimustes tegid kogu ülevõtmise töö ära Vene äsja loodud erioperatsioonide väejuhatuse võitlejad ehk ligi kümme tuhat ohvitseri ja sõdurit järgmistest üksustest: 3., 10., 16.

ning 22. spetsnazi brigaad, 25. ja 45. spetsnazi polk (hiljem reorganiseeritud brigaadideks – A. L.) ning Sevastopolis asuv 810. merejalaväe brigaad.

Venelased kiirustasid väga Krimmi enda valdusesse saamisega. Juba 16. märtsil 2014 toimus Vene sõdurite automaatide kaitse all nn Krimmi Ukrainast eraldumise referendum, milles osales peamiselt Vene elanikkond. Kaks päeva hiljem, 18. märtsil 2014 ühendati Krimmi poolsaar ja Sevastopol ametlikult Venemaa Föderatsiooniga.⁷¹

Venemaa relvajõudude Krimmi-kampaania on hea näide infosõjast kui edukast psühholoogilise mõjutamise vahendist. Selles rakendati esimest korda Vene uut sõjalist hübriidsõja strateegiat, mis näitas end kõige paremast küljest.

4.3. Lahingutegevus Ida-Ukrainas

Sõjategevus Ida-Ukrainas asuvates Donetskis ja Luganski oblastites algas Ukraina keskvalitsusele ootamatult 2014. aasta aprilli esimestel päevadel. Vene FSB ning GRU ohvitseride juhtimisel ja kaasabil aktiveeriti Donbassis kiiresti varem illegaalselt pöranda all ettevalmistatud venemeelne viies kolonn. Selle liikmetest, kohalikest venemeelsetest ja Venemaalt saabuvatest nn vabatahtlikest formeeriti väesalgad, kes vastupanu kohtamata hakkasid mõlema oblasti territooriumil võimu üle võtma. Endised kohalikud võimuorganid ja miilits aeti laiali ning paljud sealsed töötajad, kes ei soovinud teha koostööd mässajatega või ei jõudnud lahkuda, pandi vangi või likvideeriti. Separatistid vahetasid kiiresti välja endised kohalikud omavalitsused ja teatasid rahvale kahe uue venemeelse Donetskis ja Luganski rahvavabariigi loomisest, kellele rahvas pidi nüüd alluma. Ukrainal polnud selles regioonis mingeid sõjaväeüksusi, kes oleks saanud mässajad peatada. Mässajad jätkasid pealetungi, jõudes peaaegu takistamatult ka Harkivini, kus separatistid hakkasid Vene ohvitseride juhtimisel samuti üle võtma administratiivhooneid.

See, et Vene eriüksused Krimmi annekteerisid ja Ukraina idaosas alustati okupatsioonisõda, kutsus maailmas esile protestitormi. Ukraina uus valitsus, USA, enamik Euroopa riike, NATO, Euroopa Nõukogu ja NATO Parlamentaarne Assamblee süüdistasid Venemaad sekkumises Ukraina sisekonfliktis, edaspidi ka regulaarvägede kasutamises Ida-Ukraina lahingutegevuses mässajate poolel, nende varustamises relvade ja lahingutehnikaga ning rahalises

⁷¹ **Kunnas, Leo** 2014. Ukraina häirekell. Takerdunud rünnak II. Artiklid ja nõuanded. Tallinna Raamatutrükikoda, lk 3–9.

toetamises. Venemaa juhtkond eesotsas president Putiniga hakkas juba konflikti esimestest päevadest alates valetama, eitades Vene sõjaväelaste osalemist sõjategevuses ja mässajate relvastamist Ukraina territooriumil. Moskva väitis järjekindlalt, et konflikt Donbassis on Ukraina siseprobleem, Venemaa selles ei osale ega toeta ühtki osapoolt.

Administratiivhoonete vallutamine Harkivis, Donetskis ja Luganskis põhjustas selle, et Ukraina presidendi kohusetäitja Aleksandr Turtšinov kuulutas 7. aprillil 2014 välja riigi kriisistaabi loomise ja teatas: „Nende vastu, kes võtsid kätte relvad, rakendatakse terrorismivastaseid meetmeid“. 10. aprillil kuulutas nn Donetskis Rahvavabariigi ajutise valitsuse esimehe kt Denis Pušilin välja rahvaarmee loomise. Kõikidele mõlemas oblastis elavatele reserv- ja eruohvitseridele ning kutselistele allohvitseridele tehti ettepanek astuda tegevteenistusse. Mõni päev hiljem, 14. aprillil ilmus Ukraina presidendi ukaas nr 405/2014 „Rakendada Ukraina rahvusliku julgeoleku ja kaitsenõukogu 13. aprilli 2014 otsus“, mis nägi ette sõjalise operatsiooni alustamist Ukraina idaosas ja jõustas eespool nimetatud otsuse „Edasilükkamatutest meetmetest täideviimisest terroriohu ületamisel ja Ukraina territooriumi terviklikkuse säilitamisel terrorismivastase operatsiooni⁷² alustamise teel Ida-Ukrainas“.⁷³ Presidendi ukaas jõustus kohe avaldamise päeval.

Tegelikult algas Ukraina üksuste terrorismivastane operatsioon juba 8. aprillil Harkivis. Kuni 2014. aasta aprilli lõpuni laiaulatuslikku lahingutegevust ei toimunud. Ukraina valitsusvägede ja mässajate vastasseis piirdus juhuslike kokkupõrgetega, reidide ja kallaletungidega vaatluspunktidele, kus kasutati käsirelvi. Ukraina poolel käis samal ajal aktiivne terroristidevastase väegrupi loomine ja varustamine kerge soomustehnika, miinipildujate ja helikopteritega. Vene agressioon kutsus Ukraina rahvas esile üleüldise patriotismilaine ja soovi osaleda kodumaa vabastamisel okupantidest. Vabatahtlikest formeeriti üha uusi üksusi. Järk-järgult hakkas ka suurenema tulevahetuse intensiivsus poolte vahel. Mässajate vastu läksid käiku lahingulennukid ja helikopterid. Venelased tõid omakorda üsna kiiresti kohale õhutorjehendid, mis tegid Ukraina lennuväe tegevuse lahinguväljal peagi võimatuks. Lõpetanud separatistide vastu loodava väegrupi formeerimise, alustasid Ukraina valitsusväed 2014. aasta juunis laiaulatuslikku ning edukat pealetungi mässajate käes olevatele Donetskis ja Luganski oblastitele. Augusti alguseks vähenes separatistide ja venelaste kontrollitav ala neljakordselt,

⁷² АТО – анти-террористическая операция.

⁷³ **Завтра была война.** 14. апреля 2014. <<https://glavnovosti.com/zavtra-byla-vojna-14-aprelya-2014-goda-v-ukraine-nachalas-ato/>>.

Donetski ja Luganski linnad olid ukrainlaste piiramisrõngas.⁷⁴ Kohati jõudsid Ukraina võitlejad isegi Venemaa idapoolse riigipiirini Venemaaga. Augustikuu keskel oli mässajate kätte jäänud vaid ligi 15 000 km² Ukraina territooriumi (vt joonist 8).

Punasega - VF poolt okupeeritud ala

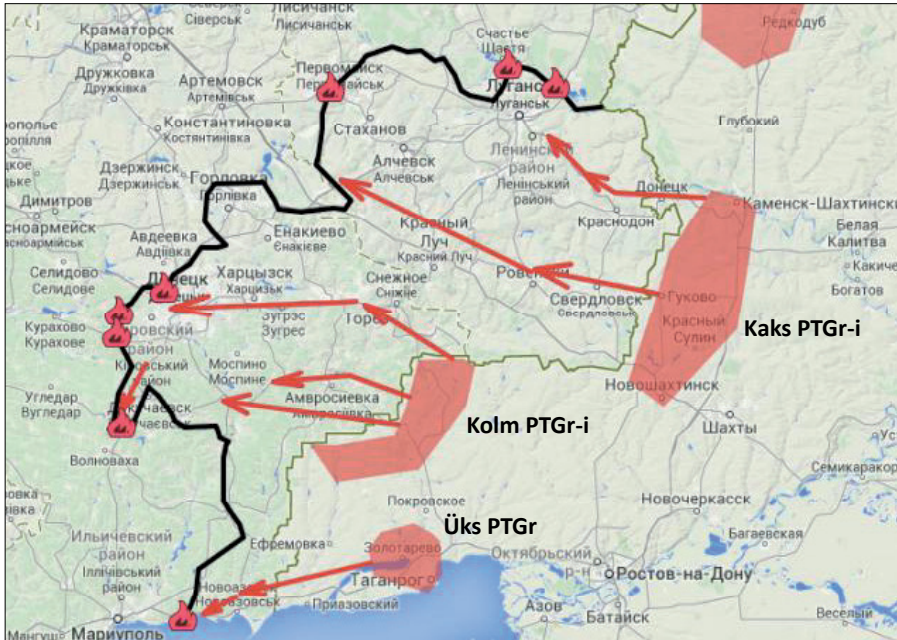
Joonis 8. Operatiivlukord Ida-Ukrainas seisuga 14.08.2014

Kremlis mõisteti hästi, et separatistide väljatõrjumine Ukraina territooriumilt on vaid aja küsimus. See pani löögi alla kogu Putini kavandatud Ukraina tükeldamise plaani. Vene kindralstaap koondas Donetski ja Luganski suunal riigipiirile ligi üheksatuhandalise, raske lahingutehnikaga (tankide, jalaväe lahingumasinate, suurtükkide, õhutõrjevahendite ja pioneeritehnikaga) tugevdatud ning ründelennukite ja lahingukopterite toetatud, kuuest pataljoni taktikalisest grupist koosneva löögigrupi, kes ületas 24. augustil 2014 riigipiiri ning asus koos kohalike separatistide ja Vene vabatahtlike formeringutega vastupeatungile (vt joonist 9). Kallaletungi päevaks oli Putinil valitud meelega 24. august, mis on ukrainlaste iseseisvuspäev ja mille Putin tahtis tingimata ära rikkuda. Kergerelevastuse ja soomustamata tehnikaga

⁷⁴ СНБО. Силы АТО полностью окружили Луганск. 14.08.2014.

<<https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/08/14/7034850/>>.

varustatud ukrainlaste üksustele tuli rünnak ootamatult. Nad võitlesid visalt, kandsid raskeid kaotusi, sattusid mitmel korral piiramiskotti ning olid sunnitud taanduma, kuid mitte kaugele riigipiirist.

PTGr – pataljoni taktikaline grupp (tugevdatud pataljon)

Joonis 9. Venemaa ja tema toetatud jõudude vastupealetung Ida-Ukrainas alates 24.08.2014

Vene kirves leidis Ukraina kivi üsna pea. Raskeid kaotusi kandsid ka Vene regulaarvägede ja separatistide üksused. Rinne peatus, ehkki Vene vägedel õnnestus veidi laiendada okupeeritud ala. Ukraina võitlejate mehisuse ja ennastsalgavuse sümboliks sai venelaste jaoks strateegilise tähtsusega võtmeobjekti – Donetsk lennuvälja kaitsmine. Selle legendaarseid kaitsjaid kutsutakse Ukrainas küborgiteks. Alles pärast ligi kuut kuud pidevaid ägedaid ja veriseid kaitselahinguid jätsid Ukraina sõjamehed 22. jaanuaril 2015 Donetsk lennuvälja maha ning lahkusid. Lennuväljal polnud enam midagi kaitsta, kõik oli purustatud. Vene üksuste, separatistide ja Venemaalt saabunud vabatahtlike palgasõdurite suured kaotused ning ukrainlaste visa vastupanu mõjutasid oluliselt venelaste moraali ja võitlustahet. Vene väejuhatas oli sunnitud sõjategevusse kaasama ka oma eliitväed: õhudesantvägede üksused Pihkva 76. ründedessantdiviisist ja Ivanovos asuvast 98. õhudesantdiviisist. Iga kord ei vedanud ka neil. Nii sattusid 27. augustil

2014 ukrainlaste kätte vangi kümme 98. õhudessantdiviisi Kostromas asuva 331. dessantpolgu kutselist sõdurit. Mehed väitsid, et olevat Ukraina territooriumile sattunud eksituse tõttu.

Venemaal aktiveerus üsna pea vennatapusõjavastane naisliikumine. Esimese Tšetšeenia sõja ajal, detsembris 1994 löid naised Venemaa sõduriemade komitee, mis oli vastu ajateenijate kasutamisele Tšetšeenia sõjas ja pidas arvet hukkunud ning haavatud noormeeste üle. Emad käisid oma ajateenijatest poegi isegi sõjapiirkonnast ära toomas. Jeltsini valitsemisajal oli see võimalik. Nüüd äratati Venemaa sõduriemade komitee uuesti ellu. Temaga ühines teine Vene naisühendus „Last 200“ (Грыз 200)⁷⁵. Mõlemad organisatsioonid püüdsid selgitada välja, kui palju Vene sõdureid on Ukrainas hukkunud või haavata saanud. Neid toetasid eraviisiliselt ka mitmed Vene opositsionäärid, kes olid vastu sõjale vennasrahvaste vahel. Mainitud organisatsioonid said töötada lühikest aega. Nii selgitas sõduriemade komitee välja, et Donbassis on 14. septembriks 2014 hukkunud 4672 ja teadmata kadunud 2560 Vene sõdurit ja ohvitseri, ning pani need andmed ka internetti. Sõduriemade järgmise info kohaselt oli 24. jaanuari 2015 seisuga hukkunud 5789, haavatud 3058 ja teadmata kadunud 2838 ehk kokku 11 685 Vene sõjaväelast ja vabatahtlikku. Ühendusel „Last 200“ õnnestus avalikkuseni jõuda vaid ühel korral 14. septembril 2014 teatega, et Ida-Ukrainas on hukkunud 3526 Vene sõjaväelast ja vabatahtlikku.⁷⁶ Üsna pea keelasid Vene võimud sõjaga seotud andmete avaldamise. Andmekogujate vastu algatati kohtuasjad, mitmed aktivistid olid sunnitud kodumaalt põgenema.

Suurearvulist Vene vägede sisenemist Ukraina territooriumile koos raske lahingutehnikaga ja osavõttu lahingutegevuses ei saanud varjata, ehkki president Putin eitas seda kangekaelselt. Nüüd oli maailmale selge, et see on sõda Ukraina ja Venemaa vahel, mitte sõda Ukraina valitsusvägede ja separatistide vahel, nagu seda oli esitanud Moskva. 13. septembril 2014 teatas Ukraina järjekordne kaitseminister (need vahetusid kiiresti) Valeri Geletei oma Facebooki lehel, et Venemaa on kaotanud hübriidsõja ja alustanud täiemõdulist sissetungi Ukrainasse.⁷⁷ Arvamust, et tegemist pole

⁷⁵ Nii nimetati NSV Liidu ajal hukkunud sõjaväelasi avalikes sõjaväe dokumentides.

⁷⁶ **Потери русских в войне против Украины - от 7 до 12 тысяч человек, без учета убитых местных сепаратистов.** – iPress.ua. <http://ipress.ua/ru/ljlive/potery_russkyh_v_voynе_protyv_ukrayni_ot_7_do_12_tisyach_chelovek_bez_ucheta_ubytyh_mestnih_separatystov_ekspert_81603.html>.

⁷⁷ **Россия проиграла “гибридную войну” и Путин это понимает, - глава Минобороны.** – Цензор.НЕТ, 13.09.2014. <https://censor.net.ua/news/302549/rossiya_proigrala_gibridnyu_voyinu_i_putin_eto_ponimaet_glava_minoborony>.

Ukraina sisekriisiga, nagu Putin väitis, vaid Ukraina ja Venemaa vahelise relvakonfliktiga, väljendas ka Saksamaa liidukantsler Angela Merkel. Veelgi enam, Venemaa president Putin olevat telefonivestluses Euroopa Komisjoni presidendi José Barrosoga isegi väitnud, et võib soovi korral vallutada Kiievi kahe nädalaga.⁷⁸ Rinde peatumine ja venelaste ebaedu sundisid Vene väejuhatust tegutsema. 28. augustil 2014 tungisid Venemaa regulaarväed uuesti üle riigipiiri selle lõunaosas ja vallutasid Novoazovski ning mitmed sellele lähedalasuvad asulad, kus nad peatati. Eesmärgiks oli ilmselt maismaaühenduse loomine Krimmi poolsaarega, kuid see ei õnnestunud. NATO andmetel osales neil päevil lahingutegevuses Ukrainas kokku enam kui 10 000 Vene sõjaväelast. Venemaa sõdurimade komiteede liidu esinaine Valentina Melnikova teatel oli aga juba esialgsetel andmetel Ukrainas umbes 15 000 Vene sõjaväelast.

Venemaa rahvusvahelist mainet kahjustas veelgi juhtum, kui 17. juulil 2014 tulistati Ukrainas Donetskis oblastis separatistide kontrollitaval alal raketikompleksiga Buk alla Malaysia Airlinesi reisilennuk Boeing 777–200ER. Hukkus 298 inimest, neist 15 meeskonnaliiget.⁷⁹ Vene mässulised teatasid algul, et tulistasid alla kõrgemal kui 6 km lennanud Ukraina transpordilennuki An-26. See osutus valeks. Moskva on siiani eitanud allatulistamist, püüdes süü panna ukrainlastele, kuid faktid kõnelevad muust. 28. septembril 2016 tegi rahvusvaheline kriminaaluurimise komisjon pressikonverentsil ülevaate Malaisia lennuki allatulistamise uurimisest. Hollandi juhitas uurimiskomisjonis osalesid Austraalia, Belgia, Malaisia ja Ukraina. Uurimiskomisjon kuulas ära 200 tunnistajat, kogus pool miljonit fotot ja videot, analüüsis 150 000 pealt kuulatud telefonikõnet. Lennuk tulistati alla Vene terroristide kontrolli all olevalt territooriumilt Pervomaiski asula lähedal Venemaalt toodud keskmaa-õhutorjeraketikompleksi Buk raketiga 9M38. Pressikonverentsil tutvustati Vene sõjaväe 53. õhutorjeraketibrigaadi Buki teekonda Venemaalt Severnõi asula juurest üle piiri Donetskisse, sealt läbi Snižne Pervomaiski selle lähedal olevale põllule, kust toimus lask. Raketikompleks Buk toodi Venemaalt 17. juuli 2014 hommikul ja viidi järgmisel päeval Snižne, Debaltsevo ja Luganski kaudu tagasi Venemaale. Uurimis-

⁷⁸ Баррозу: слова Путина “о взятии Киева за две недели” вырваны из контекста. – Vedomosti.ru. <<https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/09/05/evrokomissiya-podtverdila-chto-slova-putina-o-vzyatii-kieva>>.

⁷⁹ Malaysia Airlinesi lennu MH17 kukutas Ida-Ukrainas alla Vene armee 53. brigaadi raket. – The World News. <<https://theworldnews.net/ee-news/malaysia-airlinesi-lennu-mh17-kukutas-ida-ukrainas-alla-vene-armee-53-brigaadi-rakett>>.

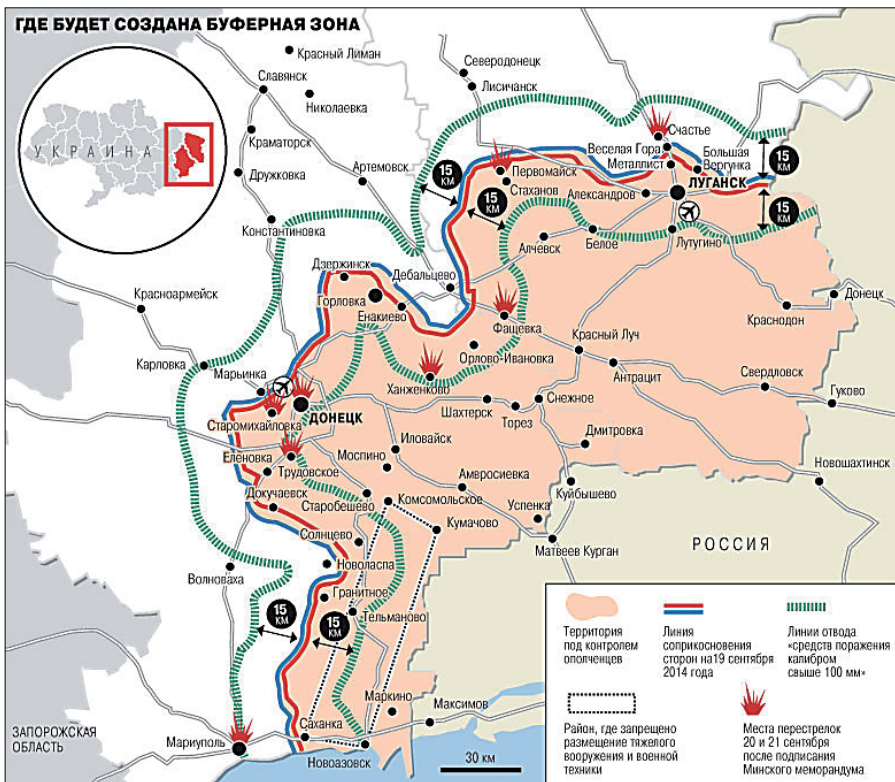
komisjonile on teada ligi saja kuritööga seotud inimese nimed, aga pole teada, kes andis käsu tulistada.⁸⁰

Rahvusvaheline Punase Risti komitee liigitas 2014. aastal Ida-Ukrainas toimunud lahingutegevuse rahvusvaheliseks relvastatud konfliktiks. Teine rahvusvaheline organisatsioon Amnesty International pidas toimuvat samuti rahvusvaheliseks relvastatud konfliktiks, milles osaleb ka Venemaa – nii oma toetusega separatistidele kui ka otsese sõjalise sekkumisega. Lääs kuulutas Venemaale poliitilised ja majanduslikud sanktsioonid. Venemaa president leidis üsna pea nii enda kui ka Venemaa olevat maailmast isoleeritud. Kuna ukrainlased defineerisid sõda Ida-Ukrainas antiterroristliku operatsioonina, mitte sõjana Ukraina ja Venemaa vahel, siis ei saanud Kreml avalikult kasutada teisi oma relvajõudude üksusi, nagu lennuväge, raketi- ja raskesuurtükiväe üksusi, mereväge ja täiel määral õhudedantsvägesid. Agressiooni rahvusvaheline hukkamõist ja ka suured inimkaotused sundisid Putinit nõustuma läbi rääkima Ukrainaga.

Läbirääkimised toimusid Minskis 5. septembril 2014 Venemaa esindaja Mihhail Zurabovi, endise Ukraina presidendi Leonid Kutšma ja OSCE esindaja Heidi Tagliavini osalusel. Kutsutud olid ka separatistide pealikud Igor Plotnitski ning Aleksandr Zahhartsenko. Läbirääkimiste tulemuseks oli nn Minski protokoll, millega pooled sõlmisid vaherahu. Selle järel lahingutegevuse intensiivsus Ida-Ukrainas langes, kuid mitte igal pool. Mõnel suunal kokkupõrked ja tulistamised jätkusid. ÜRO põgenike ülemkomissari 15. detsembri 2014 raportis märgiti, et olukorda Ukraina idaosas iseloomustab seaduslikkuse ja korra täielik puudumine, vägivalda ja lahingutegevuse jätkumine, mida soodustab elavjõu, raskerelvastuse ja tehnika sissevedu üle Venemaa piiri. Sõda polnud veel kaugeltki lõppenud. Suhteliselt vaikne periood rindel kulus mõlemale poolele ära oma vägede korrastamiseks ja suurendamiseks. Ukrainlased valmistusid kaitselahinguteks, venelased tegelesid suurpealetungi ettevalmistamisega. Kremlit ei rahuldanud jätkuvalt asjaolu, et venelaste käes oli vaid ligi 20 000 km² Ukraina maad. Oma järjekordset marionettriiki Ida-Ukrainas kavandav Putin mõistis, et sellisel väikesel territooriumil ei saa luua mingit uut tõsiselt võetavat marionettriiki. Samal ajal moodustas Donetsk ja Luganski oblastite kogusuurus ~54 000 km². Sellele sai Kremlit mõistes luua juba soliidse riigitaolise moodustise. Mõlemad oblastid oli vaja Ukraina käest tervikuna ära võtta.

⁸⁰ **Malaysia Airlinesi lend 17.** <https://et.wikipedia.org/wiki/Malaysia_Airlinesi_lend_17>.

2015. aasta jaanuari keskel läksid oluliselt tugevdatud Vene väed koos n-ö kohaliku rahvaväega üle pealetungile laial rindel. Eesmärk oli vallutada kogu Donetsk'i ja Luganski oblastite territoorium. Ukrainlaste andmetel tegutsesid nüüd Vene vägede koosseisus Vene kindralite juhtimisel äsja loodud kaks (1. Donetsk'i ja 2. Luganski) 44 000 võitlejaga (neist 8500 Vene kaadrisõjaväelased) hästi relvastatud armeekorpus. Nende relvastuses oli ligi 600 tanki, 1430–1450 soomukit, 770 suurtükki. Venelaste ja separatistide ühendatud jõude Ida-Ukrainas juhtis Venemaa Lõuna sõjaväeringkonna staabiülem kindralpolkovnik Andrei Serdjukov. Omakorda Venemaal, Ukraina piiri lähistel asus reservis teine väegrupp 42 900 sõduri, 260 tanki, 1260 soomuki, 422 suurtüki, 150 lahingulennuki ja 78 helikopteriga.

Joonis 10. Olukord ja vägede paiknemine Ida-Ukrainas pärast Minski vaherahu 19.09.2014⁸¹

⁸¹ Allikas: <<https://news.pn.ru/RussiaInvadedUkraine/114854>>.

Mõlemad regioonis asuvad väegrupid olid allutatud Vene maavägede ülemjuhataja asetäitjale kindralpolkovnik Aleksander Lentsovile. Ka ukrainlased olid aga oluliselt kasvatanud oma kaitsevõimet ja osutasid südilt vastupanu. Puhkesid ägedad lahingud, mis pärast venelaste esialgset edu muutusid 2015 aasta suvel jälle positsiooniliseks raskerelvade duelliks. Moskva jaoks oli olukord jõudmas tupikusse.

Valgevene presidendi Aleksandr Lukašenka initsiatiivil toimusid Minskis 11.–12. veebruaril 2015 osapoolte vahel uuesti läbirääkimised. Nendes osalesid Venemaa, Saksamaa, Prantsusmaa, Ukraina riigijuhid ja OSCE esindaja. Kutsutud olid ka isehakanud separatistlike riigikeste juhid. Läbirääkimised lõppesid 12. veebruaril kolmeteistkümnest punktist koosneva nn Minski kokkuleppe allakirjutamisega, mis pidi täpsustama 5. septembril 2014 allakirjutatud vaherahuleppe. Osavõtjad lootsid Ida-Ukrainas saavutada lahingutegevuse piiramise ja teatud rahu.

Minski kokkulepe 12.02.2015⁸² näeb ette järgmist.

1. Viivitamatu ja kõikehõlmava relvarahu kehtestamise Ukraina Donetsk ja Luganski oblastite teatud rajoonides ning selle range täitmise alates kella 00.00-st 15. veebruaril 2015.
2. Mõlema poole kogu raskerelvastuse tagasitõmbamist võrdsele kaugusele teineteisest:
 - vähemalt 50 kilomeetri laiuse julgeolekutsooni loomist, mis puudutab alates 100 mm kaliibriga suurtükiväesüsteeme ja suuremaid;
 - raketisüsteemidele 140 kilomeetri laiuse keelutsooni loomist, mis puudutab raketiheitjaid Tornado-S, Uragan, Smertš ja taktikalisi raketisüsteeme Totška;
 - leppe järgi peavad Ukraina väed eemalduma tegelikust eraldusjoonest ning separatistid vastavalt mullu [2014. aasta] 19. septembri Minski memorandumis sätestatule;
 - eelnimetatud raskerelvastuse äraviimine peab algama hiljemalt teisel päeval pärast relvarahu kehtima hakkamist ja lõppema hiljemalt kahe nädalaga.
3. Relvarahu ja raskerelvastuse tagasitõmbamist hakkab jälgima OSCE kõigi selleks vajalike vahenditega.

⁸² **Полный текст Минских соглашений. Переговоры о мире на Украине в 2015 году.** 12.02.2015. <<https://ria.ru/world/20150212/1047311428.html>>.

4. Lepe näeb ette kohalike valimiste korraldamise Donetski ja Luganski oblastites vastavalt Ukraina seadusandlusele ja vastavale seadusele Donetski ja Luganski oblastite mõnede rajoonide ajutise korra kohta.
5. Ukraina ülemraada peab hiljemalt 30 päeva pärast otsustama, millistes Donetski ja Luganski oblastite osades kehtib kohalike omavalitsuste ajutine kord, samuti jõustama armuandmise ja amnestia ning seaduse, mis keelab nendes rajoonides sõjategevuses osalenud inimeste suhtes kriminaaluurimise ja karistamise.
6. Lepe järgi tuleb tagada kõigi vangide ja ebaseaduslikult kinnipeetute vahetamine või vabastamine põhimõttel „kõik kõigi vastu“ ning see peab olema tehtud hiljemalt viiendal päeval pärast vägede tagasitõmbumist.
7. Lepe puudutab ka humanitaarabi ohutut toimetamist, säilitamist ja jagamist vastavalt rahvusvahelistele reeglitele.
8. Samuti näeb lepe ette sotsiaalsete tagatiste, nagu pensionid ja muud toetused, väljamaksmise taaskäivitamise.
9. Ukraina taastab lepe kohaselt täieliku kontrolli oma riigipiiri üle kogu konfliktipiirkonnas ning see peab algama esimesel päeval pärast kohalike valimisi ja lõppema aasta lõpuks.
10. Ukraina territooriumilt tuleb välja viia kõik võõrriikide relvaüksused, sõjatehnika ja ka palgasõdurid ning see peab toimuma OSCE järelevalve all. Ühtlasi peavad olema laiali saadetud kõik ebaseaduslikud rühmitused.
11. Lepe järgi peab Ukraina ellu viima konstitutsioonilise reformi koos uue põhiseaduse jõustamisega käesoleva aasta [2015. aasta] lõpuks. Uus põhiseadus peab olema keskendunud võimu detsentraliseerimisele, võttes arvesse Donetski ja Luganski oblastite teatud rajoonide eristaatust.
12. Samuti näeb lepe ette, et Donetski ja Luganski oblastite mõnede rajoonide kohalike valimiste küsimusi arutatakse koos kolmepoolse kontaktgrupiga ning valimisi vaatleb OSCE.
13. Kolmepoolse kontaktgrupi tegevust peab intensiivistama ning looma töögrupid, mis tagavad Minski kokkuleppe täitmise.

Eelnev leping on tänapäeval ainus Venemaa-Ukraina konflikti reguleeriv dokument. Kahjuks täidetakse selle nõudeid üsna tinglikult. Alates 2015. aastast, pärast nn Minsk-2 rahuleppe sõlmimist on vaenupoolte vaheline kontrollijoon jäänud peaaegu paigale, jätkub positsioonisõda (vt joonist 11), mida iseloomustavad perioodilised tulevahetused ja iganädalased inimkaotused. Vene pool jätkab pea iga päev tulistamist käsi- ja raskerelvadega, maastiku mineerimist, snaiprite kasutamist, luure- ja diversioonigruppide

reide, kuid rinne püsib enam-vähem paigal. Nüüd juba neli aastat kestnud sõjalise konfliktitulevik on ebamäärane. Venemaa president peab, vaatamata maailma üldsuse hukkamõistule, rahvusvahelistele sanktsioonidele ja riigi isoleeritusele, kangekaelselt kinni oma põhimõttest „ei sammugi tagasi vallutatud maal“ ning ei ole loobunud eesmärgist pöörata olukord Ukrainas tagasi Venemaale soodsatele rööbastele.

Joonis 11. Positsioonisõda Ida-Ukrainas 2015–2018

Tungides kallale Ukrainale, rikkus Venemaa jämedalt nii rahvusvahelisi kui ka tema enda teiste riikidega sõlmitud õigusakte. Esiteks rikuti Helsingi 1975. aasta deklaratsiooni Euroopa riikide piiride muutmise kohta. Teiseks eirati Budapesti 05.12.1994 memorandumit. USA, Inglismaa ja Venemaa Föderatsioon andsid selle järgi garantii Ukrainale suveräänsuse ja julgeoleku tagamise kohta. Ukraina loobus tuumarelvast, andes Venemaale tasuta üle temale NSV Liidust päranduseks jäänud ca 2200 tuumalõhkepead. Kolmandaks rikuti Venemaa Föderatsiooni ja Ukraina vahel 31. mail 1997 sõlmitud sõpruse, koostöö ja partnerluse lepingut, mille paragrahv 3 ütleb, et „... koostöös lähtutakse poolte territoriaalse terviklikkuse põhimõttest...“

5. Lõpetuseks

Hea ülevaate sellest, kes on Vladimir Putin, annab Rahvusliku Strateegia Instituudi direktor, vene politoloog Stanislav Belkovski oma raamatus „Putini režiimi olemus“.⁸³ 1. jaanuaril 2000 Venemaa presidendi ametikohale asunud riigi ainuvalitseja Vladimir Putin on oma enam kui seitsmeteistkümne valitsemisaasta jooksul valla päästnud neli sõda. Kolm olulisemat neist leidsid aset endise NSV Liidu geograafilises ruumis:

- 1) teine Vene-Tšetšeenia sõda aastatel 1999–2002, mille käigus Venemaa uputas väikese tšetšeeni rahva verre ja taastas oma augustis 1996. aastal kaotatud võimu;
- 2) kallaletung suveräänsele Georgiale 2008. aasta augustis, mis tipnes sellega, et Vene väed okupeerisid Georgia osad Lõuna-Osseetia ja Abhaasia;
- 3) kallaletung Ukrainale 2014. aastal, millele järgnes Krimmi annekteerimine ja lülitamine Venemaa koosseisu ning riigi idapoolsete oblastite (Luganski ja Donetsk) osaline okupeerimine.

Neljandaks sõjaks, kuhu Venemaa 2015. aasta septembris sekkus, on 2011. aastal alanud Süüria kodusõda alaviitide ja šiitide vähemuse ning sunniitide enamuse vahel. Osutades n-ö vennalikku abi selle riigi alaviidist diktaatorile Bashar al-Assadile, kelle kätel on ligi poole miljoni tapetud süürlase veri, ning tembeldades kõiki Assadi vastaspoolel võitlejaid terroristideks, on Venemaa end ise nurka ajanud. Sõjad Ukrainas ja Süürias pole Venemaa jaoks kaugeltki lõppenud.

17. novembril 2017 avalikustatud ÜRO andmete kohaselt on Ukrainas sõjalise konflikti ohvriks langenud 35 081 inimest, sh hukkunud 10 303 inimest (Ukraina sõdurid, tsiviilelanikud, mässajad, reisilennuki MH17 298 reisijat), 24 778 haavatut ja vigastatut.⁸⁴ 2016. aasta novembriks oli Ukrainast teistesse riikidesse põgenenud 1,5 miljonit inimest. Venemaa tegelikud kaotused pole teada, sest Moskva varjab neid hoolikalt.

⁸³ **Бельковский, Станислав** 2012. СУЩНОСТЬ РЕЖИМА ПУТИНА. Москва: АЛГОРИТМ, ст. 103–109.

⁸⁴ **Вооружённый конфликт на востоке Украины**. Материал из Википедии — свободной энциклопедии. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D1%91%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%82_%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B5_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D1%8B>.

Ukraina analüütik Sergei Datsjuk on kirjutanud oma artiklis „2014.–2015. aasta sõda Ukrainas“: „Sõda Donbassis jätkub. See on mässusõda, mis on planeeritud ja organiseeritud Venemaal, rahastatud Venemaal, tagatud Venemaa sõjaväelaste, palgasõdurite, relvastuse ja tehnikaga, toetatud Moskva poolt maailmamastaabis vallapäastetud infosõjaga. Tegelikult on sõda Ida-Ukrainas seal säilinud nõukogude elustiili võitlus kapitalistliku elustiili vastu, mis tekkis pärast NSV Liidu lagunemist ja mis on paljudele Venemaal arusaamatu või vastumeelt. Ei ole ju ka suur Venemaa ise kuigi-võrd edasi jõudnud vaba ja turumajandusliku ühiskonna ülesehitamisel.“⁸⁵

Järgnevad märksõnad iseloomustavad olukorda, kuhu Venemaal on praeguseks välja jõutud:

- ainuisikuline autoritaarne riigi juhtimine;
- sõnavabaduse ja inimõiguste piiramine;
- tasalülitatud opositsioon;
- manipuleeritavad õigusorganid ja kohus;
- globaalne infosõda kogu maailmaga;
- Kremlile ebasoovitavate inimeste tapmine või stalinlikul viisil mürgitamine,
- psühholoogilised operatsioonid, räige valetamisega pikitud propaganda, zombistatud Venemaa elanikkond;
- riigi palavikuline militariseerimine;
- stagneerunud majandus.

Näib, et valitseva olukorra tõttu Putin kardab oma rahvast. 2016. aasta aprillis ilmus presidendi dekreet tema otsealluvusse mineva 430 000-mehelise rahvuskaardi loomise kohta, mis asutati siseministeeriumi sisevägede baasil ja varustati raskerelvastusega ning mille peamiseks ülesandeks sai terrorismi ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemine.⁸⁶ NATO Varssavi tippkohtumisele 2016. aasta juulis järgnesid sõjahüsteeria Venemaal ja Putini dekreet, mis nägi ette Vene relvajõudude suurendamise ühelt miljonilt 1,85 miljonini. Kui president kinnitas 1. märtsil 2018 oma programmkõnes rahvale enesekindlalt, et Venemaa kuulub majanduslikult maailma esiviisiku hulka, siis reaalsus on teine. Tegelikkus on rahvusvahelised sanktsioonid, Venemaa Föderatsiooni rahvusvaheline isolatsioon, 15,9% elatustaseme langus viimase

⁸⁵ **Данюк, Сергей** 2015. Будущее войны 2014-2015 годов в Украине. – ХВИЛЯ, 27.03. <<http://hvylyya.net/analytics/politics/budushhee-voynyi-2014-2015-godov-v-ukraine.html>>.

⁸⁶ **Putin loob hambuni relvastatud Rahvuskaarti.** – Äripäev, 6. aprill 2016. <<https://www.aripaev.ee/uudised/2016/04/06/putin-loob-hambuni-relvastatud-rahvuskaarti>>.

kolme aasta jooksul, kapitali ja inimeste põgenemine riigist, krooniline stagnatsioon majanduses. Kui Venemaa SKT oli 2014. aastal 2,07 triljonit dollarit ja 2015. aastal 1,6 triljonit dollarit, siis 2017. aastal on see 1,47 triljonit dollarit. Olgu siinkohal võrdluseks toodud mõnede teiste suurriikide 2017. aasta SKT: USA-s 19,4; Hiinas 11,9; Jaapanis 4,88; Saksamaal 3,65; Prantsusmaal 2,57 triljonit dollarit.⁸⁷ Vene väljaanne Novaja Gazeta teatas hiljuti, et praegu elab riigis vaesuse piiril või sellest allpool ligi 63 miljonit inimest.

Venemaa aktiivne mõjutustegevus USA-s ja teistes Aasia ning Ameerika riikides, toetus Euroopa natsionalistlikele, äärmuslikele ning separatistlikele jõududele Lähis-Idas viitavad uue Venemaa doktriini kohaselt tema pretensioonidele saada maailma valitsejaks ehk globaalseks administraatoriks, nagu seda on väljendatud doktriinis. Sõjad Georgia ja Ukrainaga on vaid kaks episoodi Venemaa territooriumi laiendamises ja sõnakuulmatute postnõukogude riikide korralekutsumises. Venemaa riigisisene areng relvajõudude ja sisejulgeoleku valdkonnas viitab ettevalmistusele suureks sõjaks just Lääne suunal. Niikaua kui võimul on Putin, jätkuvad vägivald ja agressioonid teiste riikide vastu. Kui me tahame seda vältida, on vaja aega kaotamata taastada NATO võitlusvõime ja reageerimiskiirus isegi paremana, kui see oli külma sõja päevil.

Kirjandus

- Boltenkov, Dmitry; Gayday, Aleksey; Karnaukhov, Anton; Lavrov, Anton; Tseluiko, Vyacheslav** 2011. *Russia's new army*. Edited by Mikhail Barabanov. Foreword by David Glantz. Moscow: Centre for Analysis of Strategies and Technologies.
<http://www.cast.ru/files/book/NewArmy_sm.pdf>.
- Кашанский, А. В.** 2006. *Россия 2015–2044. Путь к Белому царству*. Москва. Восток-Запад 2006. «Издательство АСТ».
- Kunnas, Leo** 2014. *Ukraina häirekell. Takerdunud rünnak II*. Artiklid ja nõuanded. Tallinna Raamatutrükikoda.
- Laaneots, Ants** 2014. *Vene-Gruusia 2008. aasta sõda – põhjused ja tagajärjed*. – Occasional Papers, Vol. 1. Tartu: EÜK kirjastus.
- Lucas, Edward** 2008. *Uus külm sõda. Kremli sünge vari Venemaa ja Lääne kohal*. Tallinn: Varrak.
- Malaysia Airlinesi lend 17**.
<https://et.wikipedia.org/wiki/Malaysia_Airlinesi_lend_17>.

⁸⁷ **The MILITARY BALANCE 2018**. London: The International Institute for Strategic Studies.

Malaysia Airlinesi lennu MH17 kukutas Ida-Ukrainas alla Vene armee 53. brigadi rakett. – The World News, 24.05.2018.

<<https://theworldnews.net/ee-news/malaysia-airlinesi-lennu-mh17-kukutas-ida-ukrainas-alla-vene-armee-53-brigaadi-rakett>>.

NATO PUBLISHES DEFENCE EXPENDITURES DATA FOR 2014 AND ESTIMATES FOR 2015.

<https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_06/20150622_PR_CP_2015_093-v2.pdf>.

NATO Summit Live Updates: Trump Pushes Allies to Increase Spending. – New York Times, 11.07.2018.

<<https://www.nytimes.com/2018/07/11/world/europe/trump-nato-live-updates.html>>.

Putin andis käsu luua Venemaa rahvuskaart. – Delfi.ee, 05.04.2016.

<<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaaputin-andis-kasu-luua-venemaa-rahvuskaart?id=74150241>>.

Putin loob hambuni relvastatud Rahvuskaarti. – Äripäev, 6. aprill 2016.

<<https://www.aripaev.ee/uudised/2016/04/06/putin-loob-hambuni-relvastatud-rahvuskaarti>>.

Roxburgh, Angus 2012. Raudne rusikas. Vladimir Putin ja võitlus Venemaa eest. Tallinn: ERSEN.

The Military Balance 2018. London: The International Institute for Strategic Studies.

Ukraine's Strategic Defence Bulletin until 2015. White Paper. Kyiv: Ukrainian Ministry of Defence 2004.

Барабанов, Михаил; Лавров, Антон; Целуйко, Вячеслав 2009. Танки августа. Сборник статей. Центр анализа стратегий и технологий. Москва.

Баррозу: слова Путина “о взятии Киева за две недели” вырваны из контекста. – Vedomosti.ru.

<<https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/09/05/evrokomissiya-podtverdila-cto-slova-putina-o-vzyatii-kieva>>.

Бельковский, Станислав 2012. Сущность режима Путина. Москва: Алгоритм.

Владыцкий, А. 2015. Национальные интересы Российской Федерации на постсоветском пространстве. – CyberLeninka.ru.

<<https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnye-interesy-rossiyskoy-federatsii-na-postsovetskom-prostranstve>>.

Военная доктрина Российской Федерации 2014 г.

<<https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>>

Военная прокуратура перечислила “уродливые факты дедовщины” в армии России: более 2000 осужденных за год. – Newsru.com.

<<https://www.newsru.com/russia/28feb2008/dedovwina.html>>.

Военная реформа в РФ (2001–2004).

<[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0_%D0%B2_%D0%A0%D0%A4_\(2001%E2%80%942004\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0_%D0%B2_%D0%A0%D0%A4_(2001%E2%80%942004))>.

Вооружённый конфликт на востоке Украины. Материал из Википедии — свободной энциклопедии.

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D1%91%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%82_%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B5_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D1%8B>.

Герасимов, Валерий 2013. Необходимо переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. – Военно-промышленный курьер, № 8 (476), 27.02.

Голод на Украине (1932–1933).

<[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_\(1932%E2%80%941933\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4_%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_(1932%E2%80%941933))>.

Дацик, Сергей 2015. Будущее войны 2014-2015 годов в Украине. – ХВИЛЯ, 27.03.

<<http://hvylya.net/analytics/politics/budushhee-voynyi-2014-2015-godov-v-ukraine.html>>.

Дефолт 1998 года в России: причины, хронология, последствия. – Справка, 24.08.2011.

<https://ria.ru/history_spravki/20110824/422807796.html>.

Дугин, Александр 2012. Грязное белье Кремля. Путин против Путина. Бывший будущий президент. Москва: «Яуза-Пресс».

Завтра была война. 14. апреля 2014.

<<https://glavnovosti.com/zavtra-byla-vojna-14-aprelya-2014-goda-v-ukraine-nachalas-ato/>>.

Зенькович, Николай 2006. Путинская энциклопедия. Семья. Команда. Оппоненты. Преемники. Москва: «Олма-Пресс».

Иванов, Игорь 2002. Новая российская дипломатия. Десять лет внешней политики страны. Москва: «Олма-Пресс».

Кучма, Леонид 2014. Две Украины – две России. Лев Вершинин. Москва: Алгоритм.

Новая русская доктрина. Пора расправить крылья 2009. Москва: «Яуза», «Эксмо».

ОТ ПЕРВОГО ЛИЦА. Разговоры с Владимиром Путиным 2000. Москва: Вагриус.

Пихоя, Рудольф 2007. Москва Кремль власть. Две истории одной страны. Россия на изломе тысячелетий 1985–2005. Москва: Русь-Олимп АСТ-Астрель.

Полный текст Минских соглашений. Переговоры о мире на Украине в 2015 году. 12.02.2015.

<<https://ria.ru/world/20150212/1047311428.html>>.

Потери гражданского населения в чеченских войнах.

<<http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/65898/>>.

Потери русских в войне против Украины - от 7 до 12 тысяч человек, без учета убитых местных сепаратистов. – iPress.ua.

<http://ipress.ua/ru/ljlive/potery_ruskyh_v_voynе_protyv_ukrayni_ot_7_do_12_tisyach_chelovek_bez_ucheta_ubytih_mestnih_separatystov_ekspert_81603.html>.

Проект Россия 2005. Москва: «Эксмо».

Проект Россия 2007. Выбор пути. Вторая книга. Москва: «Эксмо».

Проект Россия 2009. Третье Тысячелетие. Третья книга. Москва: «Эксмо».

Проект Россия 2010. Большая идея. Четвертая книга. Москва: «Эксмо»

Реформа Вооружённых сил России (2008–2020).

<[**Романова, Ася** 2015. Военная реформа 2008–2020: промежуточные итоги. – Санкт-Петербург, 25 ноября.](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0_%D0%92%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D1%91%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D1%85_%D1%81%D0%B8%D0%BB_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_(2008%E2%80%942020)>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

<[**Россия проиграла “гибридную войну” и Путин это понимает, - глава Минобороны. – Цензор.НЕТ, 13.09.2014.**](https://saint-petersburg.ru/m/kak_eto_sdelano/romanova/343254/>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

<[**СНБО. Силы АТО полностью окружили Луганск. 14.08.2014.**](https://censor.net.ua/news/302549/rossiya_proigrala_gibridnuyu_voyinu_i_putin_eto_ponimaet_glava_minoborony>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

<[**Союзное государство.**](https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/08/14/7034850/>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

<[**Спецназ ГРУ: история, структура, основные задачи. – MilitaryArms.ru, 30.05.2018.**](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

<[**Фаргышев, В. И.** 2004. Последний шанс Путина. Судьба России в XXI веке. Москва: «ВЕЧЕ».](https://militaryarms.ru/armii-mira/specnaz-gru/>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

Хасбулатов, Руслан 2003. Большая стратегическая игра, Кремль и Российско-Чеченская война. Том 4. Пушкино: «Грааль».

Храмчихин, Александр 2013. Что осталось от бывшей военной мощи Украины. – Военное обозрение 23.11.2013.

<[**Хронология Евромайдана.**](https://topwar.ru/36348-chto-ostalos-ot-byloy-voennoy-moschi-ukrainy.html>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

[**Янукович назвал условия Евросоюза унижительными** 2013. – BBC News, 26 ноября.](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F_%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B0#В_преддверии_Вильнюсского_саммита_(25—29_ноября)>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

<[Erukindral ANTS LAANEOTS](https://www.bbc.com/russian/international/2013/11/131126_ukraine_pm_russia>.></p>
</div>
<div data-bbox=)

Eesti Vabariigi Riigikogu XIII koosseisu liige